

Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog

Det sverigesvenska förlagsargumentet i finlandssvensk språkvård

Av CHARLOTTA AF HÄLLSTRÖM-REIJONEN

Abstract

af Hällström-Reijonen, Charlotta, charlotta.afhallstrom@focis.fi, Language planning researcher, Research Institute for the Languages of Finland, Finland: "The Swedish-publisher argument in Finland-Swedish language planning: The case of K.A. Tavaststjerna". *Språk och stil* 17, 2007, pp. 152–192.

The study looks at Finland-Swedish fiction from the point of view of language planning and more specifically at the extent to which so-called Finlandisms are allowed in books aimed at the Swedish market. This is called the Swedish-publisher argument in Finland-Swedish language planning.

The first part of the study shows that the argument has had a remarkable impact on the debate concerning Finland-Swedish fiction from the latter half of the 19th century until today. The second part of the study puts the argument to a test by focusing on the fiction of K.A. Tavaststjerna. The question asked is whether his texts were more rigorously edited in Sweden than in Finland, so that the language in books aimed for the Swedish market contained less of the Finland-Swedish vernacular, i.e., fewer Finlandisms.

The study tests the argument with a quantitative approach, where Finlandisms are counted and books published in Finland compared to those published in Sweden; and in a qualitative study, where differences between existing editions and versions of Tavaststjerna's texts are analysed. Both studies show that the argument does not hold in any direct manner in relation to Tavaststjerna. This is surprising, as he has been invoked to illustrate how the Finland-Swedish vernacular can have a negative effect on the success of Finland-Swedish books in Sweden.

The conclusion in this study is that the argument has been given an unreasonable role in the debate on language in Finland-Swedish fiction.

Keywords: language planning, Finland-Swedish, Karl A. Tavaststjerna, language debates, language ideologies.

Det fanns en tid, vid förra århundradets slut, då den finlandssvenska litteraturen höll på att fastna i provinsialismernas och det ovärdade dialektspråkets snårskog. (Hbl 30.9.1933)

1. Perspektiv på den finlandssvenska språkvården

Under 1800-talet förändrades den instrumentella synen på språket där det viktiga var kommunikationen, att förstå och bli förstådd, till en syn på språket som en identitetsskapande faktor. Människorna blev det språk de talade (Villstrand 2001 s. 10–11). Man såg ett metafysiskt samband mellan språk och nation.

Den nationella rörelsen i Finland, fennomanin, som utgick från Friedrich Hegels tankar, strävade efter att skapa en enad finsk nation för att stärka Finlands ställning. Nationens gränser skulle sammanfalla med dess folks gränser, och alltså också dess språks gränser. Målet var bland annat en förfinskning av Finland.

Som en motreaktion till fennomanin uppstod svekomanin. Enligt svekomanerna fanns det två nationaliteter¹ i Finland, en finsk och en svensk. Finlands svenskspråkiga befolkning, en mycket heterogen grupp bestående av allt mellan bönder, fiskare, borgare, akademiker och ståndspersoner, skulle väckas att förstå sina gemensamma särdrag. Den sammanhållande faktorn blev den gemensamma kulturen, med språket som speciellt betydelsebärande element (Lönnqvist 2001 s. 20). En sådan konsolidering av de svenskspråkiga till en grupp skulle stärka den mot både förfinsknings- och förryskningsförsök.

Nyländska avdelningen (i dag Nylands nation vid Helsingfors universitet) var en viktig aktör i den svekomanska ideologin, med dess kurator resp. inspektor Axel Olof Freudenthal i spetsen (Lille 1993 [1921] och Mörne 1993 [1927]). Freudenthal innehade den första professuren i svenska språket och litteraturen vid Kejsarliga Alexandersuniversitetet (nuv. Helsingfors universitet) 1878–1904.

Den finlandssvenska språkvården är sprungen ur den svekomanska ideologin. Dess främsta mål har varit att svenskan i Finland inte ska utvecklas till ett eget språk, utan att den ska förbli en varietet av svenskan. Enligt Lönnqvist

¹ Nationalitet i den konkreta betydelsen »befolkning som (på grund av gemensamhet i härstamning, historia, kultur, språk o. d.) känner sig som en nation; ofta om de olika delarna av befolkningen i en stat som inom sig hyser invånare av olika folk(slag)» (definition i SAOB, artikel *nationalitet*, punkt 4, tryckt 1946).

(1984 s. 160) skulle de historiskt-etnografiska banden till svenskt språk- och kulturområde knytas starkare också genom språkvården. Man hade en vision av Finlands svenskbygder och den svenska folkstammen i Finland som en del av Sverige. En finlandssvensk nationell samling med kulturell anknytning till Sverige sågs som en överlevnadsfråga.²

Den finlandssvenska språkvårdens inriktning på ett högsvenskt ideal med ett språk fritt från finlandismer har därtill ett samband med den debatt som fördes om danismer i Sverige i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet (Loman 1982 s. 55).

Att slutet av 1800-talet innebär en förändrad syn på språket kan man också utläsa ur samtidens språkriktighetslitteratur och grammatikor. Teleman (2003 s. 51) skriver att Nils Linder 1886 utgav den första egentliga svenska språkriktighetshandboken (*Regler och råd angående svenska språkets behandling i tal och skrift*) och 1871 kom K.V. Bremers *Utkast till Svensk Språklära för den första undervisningen i modersmålet*, som var den första skolgrammatikan i Finland som explicit uttryckte tanken på normeringen som ett medel för att uppnå språklig korrekthet (Sundström 1983 s. 239).

I ett historiskt sammanhang är det rätt naturligt att koppla ihop skönlitteratur och språkvård, eftersom man tidigare (främst före modernismen) ofta såg på det skönlitterära språket som ett led i en kulturell fostran och en identitetsbildningsprocess. Språklig lojalitet var långt in på 1900-talet den nationella litteraturens främsta kännetecken (Lilius 1989 s. 112). Under 1900-talet har synen på språket i skönlitteraturen gått mot en större realism där språket ses som en del av den verklighet litteraturen vill avbilda; språket kan också betraktas som ett område för en författares nyskapande (Andersson 2000 s. 21). I dag kan det därför anses problematiskt att koppla ihop språkvård och skönlitteratur, eftersom skönlitteraturen teoretiskt sett brukar anses stå utanför språkvårdens verksamhetsfält. Exempelvis Allén (1979 s. 7) skriver att fiktionslitteraturen »naturligtvis faller utanför språkvårdens verksamhetsområde». Reuter (1987 s. 3) är dock mindre kategorisk: »Den moderna språkvården befattar sig sällan med skönlitteraturen.» I praktiken kommer Reuter nog närmare sanningen; de allra flesta förlag redigerar åtminstone i någon mån språket i skönlitterär prosa. »Det är säkert inte många av de flera tusen böcker som ges ut varje år [i Sverige] som publiceras i exakt samma språkliga skick som de hade när de lämnade författaren eller översättaren», skriver Molde (1966 s. 12). I fråga om

² Man kan fortfarande se språkvården som en överlevnadsfråga, se t.ex. Andersson & Reuter 1997 s. 90 f.: »Det är knappast helt överdrivet att påstå att språkvården är en överlevnadsfråga för svenskan i Finland.»

finlandssvensk litteratur som ges ut i Sverige kan det vara finlandssvenska särdrag i språket som diskuteras på förlagen.

Denna artikel handlar om finlandssvenska drag i böcker som ges ut eller säljs i Sverige, med en särskild tyngdpunkt på Karl A. Tavaststjernas produktion. I avsnitt 2 går jag igenom något man kunde kalla det sverigesvenska förlagsargumentet så som det framstår i debatter och artiklar från andra hälften av 1800-talet till i dag, och i avsnitt 3 gör jag en undersökning av hur man har redigerat några av Tavaststjernas böcker i Sverige samt hur många finlandismer hans novellsamling *Kapten Tärnberg med flera berättelser* innehåller. Jag jämför alltså teori och praktik i fråga om finlandssvensk litteratur på den sverigesvenska förlagsmarknaden och den praktiska tillämpningen av det sverigesvenska förlagsargumentet.

2. Det sverigesvenska förlagsargumentet

I detta avsnitt ger jag exempel på att man ända sedan Hugo Bergroth,³ och i viss mån redan före honom, har använt det sverigesvenska förlagsargumentet i den finlandssvenska språkvården. Med det sverigesvenska förlagsargumentet menar jag en argumentering för att finlandssvensk skönlitteratur måste vara skriven på en korrekt svenska utan finlandssvenska särdrag för att godtas i Sverige; detta för att inte försvåra försäljningen av finlandssvensk litteratur i Sverige. Synvinkeln kan variera i någon mån; det kan t.ex. gälla förläggarnas ovilja att ge ut finlandssvenska böcker, men det kan också handla om en rädsla för sverigesvenska läsaes irritation över finlandssvenska särdrag i språket. Argumentet är ibland mycket klart uttalat, men i andra sammanhang är det implicit även om grundtanken finns kvar. Ibland betonas språkets instrumentella funktion, ibland den identitetsskapande funktionen. Alla debattörer anser inte det sverigesvenska förlagsargumentet vara hållbart. Jag gör inte anspråk på en heltäckande redovisning för när argumentet har använts, utan vill bara visa på att argumentet har använts, och vilka inriktningar man kan urskilja.

I redogörelsen för det sverigesvenska förlagsargumentet har jag främst använt mig av tidningsartiklar där argumentet förekommer. Större delen av mitt tidningsmaterial kommer ur Brages Pressarkivs samlingar (ämneskategorierna Litteratur, Finländsk litteratur, Språk och dialekt, samt Den svenska befolk-

³ Hugo Bergroth (1866–1937) var lektor i svenska språket vid Helsingfors universitet (1893–1934) och författare till bland annat *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift* (1917, 1928).

ningen) men jag har kompletterat materialet med mer slumpartat insamlade artiklar.

Jag har valt att dela in debattörerna i tre grupper: konformister, offensiva och isolationister. Även om dessa ord i andra sammanhang kan ha en viss negativ värdeladdning, lägger jag inte här några värderingar i dem.

Konformisterna är debattörer som anser att svenskan i skönlitteraturen ska vara lika i Sverige och i Finland. Problemet är hur den finlandssvenska språkliga verkligheten med ett vardagsspråk som innehåller många finska ord, finlandssvenska formuleringar, ren finska (hela dialoger på finska), eller »finska på svenska» ska kunna återges i litteraturen på ett gott språk, utan att finländska vardagliga drag används.

Till den *offensiva* inställningen hör att man bör påtvinga läsarna i Sverige språkliga egenheter som bara används i Finland. Ibland förespråkas ordlistor för att förenkla förståelsen av de främmande orden för läsaren.

Slutligen avser jag med *isolationister* sådana debattörer som ser på den finlandssvenska litteraturen som något som i första hand vänder sig till finlandssvenskar, och som alltså anser publiken i Sverige vara av mindre intresse.

I fråga om indelningen av debattörernas åsikter säger det sig självt att de flesta debattörerna inte är renodlat konformister, offensiva eller isolationister. Förutom dessa tre tar jag också upp åsikten att språkvården har verkat hämmande, samt synen på översättningslitteratur, där det i grunden handlar om den finska litteraturens avsättningsmöjligheter i Sverige. Jag behandlar barnlitteraturen för sig. Åsikter i och praktiska erfarenheter från Sverige tar jag upp i ett eget avsnitt.

Jag vill med denna genomgång visa vilka åsikter som dominerar och vilka som får mindre stöd. Jag vill också se om man av debatten kan utläsa när (eller om) Bergroths syn började ifrågasättas. Men framför allt vill jag visa att det sverigesvenska förlagsargumentet har haft en genomslagskraft i diskussionen om språket i finlandssvensk skönlitteratur.

2.1 Oron för det litterära språket före Bergroth

Under andra hälften av 1800-talet började svenskan i Finland debatteras, särskilt i fråga om avvikelser från svenskan i Sverige. Det var dock inte så vanligt att uttryckligen diskutera det skönlitterära språket i Finland (Laurén 1985 s. 29). A.O. Freudenthal är kanske den första som skriver om det mottagande finländska böcker skrivna på svenska har fått i Sverige:

På senare tider har knappt nog något mera betydande svenskt arbete här utgifvits, mot hvars svenska icke grundade anmärkningar blifvit gjorda i recensioner i Sverige, och af språkkännare med grundligare insigter, än man hos mången af dessa recensenter kan förutsätta, skulle anmärkningarne utan möda kunna mångdubblas. (Freudenthal 1868 s. 183)

Förmodligen är Freudenthal också författare⁴ till en artikel i tidningen *Vikingen* (22, 1872), där man kan läsa samma tankar med liknande formuleringar:

Och skall i vårt land ingen bättre undervisning i det svenska modersmålet meddelas än hittills i allmänhet varit fallet, så kommer utan tvifvel snarligen kritiken »på andra sidan Bottenhafvet», att på ett oväntadt sätt störa deras illusioner, som med välbehag draga sig och andra till minnes att män här funnits, hvilkas sätt att begagna svenskan kunnat väcka afund i Sverige. Redan nu hafva svenske recensenter vid bedömanden af härstädes utgifvna arbeten haft anledning att göra många och grundade anmärkningar mot språket. Och det är lätt att förutse, det dyliga anmärkningar skola mångdubblas, sedan å ena sidan ett allt grundligare och allännare studium af språket gjordt sig gällande under det att, å den andra, en allt mera kring sig gripande, nästan systematisk vanvård hardt nära gjorts till lag.⁵

Universitetslektorn Karl Lindström (1888 s. 462) ansåg det viktigt att diskutera finlandssvenskan och dess differentiering från sverigesvenskan också från litterär synpunkt. Redaktören för *Finsk tidskrift* R.F. von Willebrand uttalar sig om både finlandssvensk originallitteratur och översättningslitteratur, och anser att en delorsak till att publiken i Sverige »ej gitter köpa» litteratur från Finland är det slarviga och bristfälliga språket. »Härom kan absolut intet tvifvel råda; jag finner saken, såsom själfklar, alls ej förtjäna diskussion.» (von Willebrand 1903 s. 458.) Som kritiker i *Finsk tidskrift* tillämpade von Willebrand konsekvent sina principer om språkets renhet och utrensning av finlandismer (Loman 1980 s. 180).⁶

⁴ *Vikingen* 49/1871 skriver om redaktionen för år 1872: »Vikingens redaktion kommer att erhålla betydlig förstärkning. Förutom den utvidgning, den stående redaktionspersonalen vunnit, har bladet försäkrat sig om bidrag af docent A.O. Freudenthal, af hvars hand uppsatser i tidningen någon gång äfven förut varit synliga [...]»

⁵ Andra nummer av *Vikingen* som tar upp liknande tankar är: 27 (1871), 28 (1871), 30 (1871), 4 (1872).

⁶ Att detta inte alltid uppskattades visar ett brev från Ruben G:son Berg till Jac. Ahrenberg 12.2.1901: »Min polemik med Willebrand skulle naturligtvis inte ha blifvit af, om han låtit bli att skräna så förtvifladt öfver ett kort och enkelt omdöme om hans kritik. Vi ha här i Sverige länge och ofta förargat oss öfver hans beteende att sitta och rätta författares språkbruk med en liten ordlista och en amatörs okunnighet till stöd för sina uttalanden. Kan Ni inte låta honom förstå att han gjorde klokast i att låta bli det där? Du kan tänka Dig, att här både Noreen och Lundell t.ex. och

C.G. Estlander ansåg i sitt festtal på Svenska litteratursällskapet i Finlands årsfest 1888 att svenskan i Finland skulle uppfattas som självständig i förhållande till svenskan i Sverige, och att finlandssvenska grammatikböcker skulle »skrifvas ur vår synpunkt». Han återkom till samma ämne i sitt årsfesttal 1896, då han sade att svenskan i Finland »eger [...] sin fulla självbestämmningsrätt». Detta gällde ändå inte skönlitteraturen:

Det är för vårt samhälls- och statsbehof, liksom det är för *våra* tankars och känslorens literära uttryckande svenskan här brukas, och om äfven fördelen att få kurs i Sverige underhåller bemödandet att följa där rådande språkbruk, då det gäller den mera skönliterära produktionen, finnes detta intresse icke i afseende å det praktiska och dagliga behovet.

Hans syn på finlandssvenskans oberoende av sverigesvenskan berodde på hans optimism i fråga om svenska språkets ställning i det framtida Finland, för han tillägger att om svenskans ställning som landets enda eller dominerande officiella språk upphörde, och att svenskan inte längre hade någon uppgift att fylla »i statslifvet och den högre undervisningen», »så ginge ock hennes självbestämning om intet, och den utveckling hon sedan möjligen kunde röja, vore den som hon mottog från svenska riksspråket.» Den skulle då »träda i ett fullständigt provinsielt beroende», och litteraturen »sjönke hållningslös ned bland de från Sverige komna literära alstren». (Steinby 1985 s. 358–360.)

Signaturen Spectator (dvs. E.N. Setälä, professor i finska språket och litteraturen vid Kejserliga Alexandersuniversitetet) skriver ett inlägg i en debatt om översättningslitteraturen i Valvoja (se nedan) som utgör ett klart exempel på det sverigesvenska argumentet. Signaturen framhåller att den svenska litteraturen i Finland bör skrivas på en svenska som kan accepteras även i Sverige, eftersom de som läser svenska i Finland är för få. Dessutom anser skribenten att svenskarna i Sverige inte kan njuta av översättningslitteratur med finlandismer och andra underligheter (Spectator 1898 s. 165).

Fil.lic. Ralf Saxén (Finsk tidskrift 1904) skriver att frågan om den svenska litteraturens framtid i Finland »flitigt diskuterats vid möten, i tidningar och tidskrifter. Därvid har bl.a. uttalats den åsikt att beskaffenheten af vår finländska svenska, de talrika finlandismerna, i hög grad bidragit till det sorgliga faktum, att den finländska litteraturen i allmänhet finner ringa afsättning i Sverige». Saxén var dock själv av annan åsikt, och ansåg att orsaken skulle sökas på an-

yngre språkmän som jag rådfrågat i detalj och i allo instämna med mig, att jag från Stockholm och till och med från Finland fått mottaga uppmuntranen. Jag har skjutits fram att ge W. detta hugg för att göra slut på hvad vi ansett vara en filisteraktig, pedantisk och därtill okunnig kritikasts språkliga utsväfningar.»

nat håll (även om han ville »att den språkliga differentieringen inskränkes till sitt minsta möjliga».⁷

Tio år senare uttalade sig författaren Jac. Ahrenberg (N.Pr. 21.1.1914) i samma fråga. Han anser att det finns ett korn av sanning i påståendet att kritiken i Sverige skulle ha varit ogin mot »de svensk-finska författarna, för – låt oss säga – 20 à 15 år sedan». Men hans samtida förläggare använde enligt honom språkargumentet som ett svepskäl, när de inte ville ha ett finländskt manuskript.

Från Freudenthal framåt kan man alltså se ett ökande intresse för språket i den finlandssvenska litteraturen.

2.2 Konformisterna

I och med att konformisterna ansåg att svenskan i skönlitteraturen ska vara densamma i Sverige och Finland kan de anses ha en instrumentell syn på språket vad gäller finlandssvenska författares möjligheter till litterära framgångar i Sverige (vilket inte utesluter språkets identitetsskapande funktion på andra plan). Praktexemplet är Hugo Bergroth, som i inledningen till *Finlandssvenska* (1917 s. 19–22) redovisar sin syn på det skönlitterära språket och därvid använder sig av det sverigesvenska förlagsargumentet.⁸ Han anser att de avvikande formerna i den finländska svenskan verkar oestetiskt på en svensk läsare, och minskar läsarens förståelse och behållning av boken.

Vi mottaga genom litteraturen rika andliga skatter från Sverige, men av det lilla vi kunna ge svenskarna i gengäld blir mycket avvisat därför att man i Sverige stötes av våra talrika språkliga egenheter: det är en trossats i moderlandet att böcker från Finland [...] äro mer eller mindre onjutbara på grund av sitt språk. Härom har en så vittnesgill person som prof. Noreen uttalat sig. Han framhöll därvid, att om man vill upprätthålla förbindelserna mellan moderlandet och den svenska nationaliteten i Finland, man bör se till, att differensen mellan de båda språken, finländskan och högsvenskan, inte få bli alltför stora. Detta gäller icke uttalet; men i fråga om ordmaterialet och ordformerna kunna vi inte vara nog stränga purister. Äro vi likgiltiga i det avseendet, blir följderna, att den svenska litteraturen från

⁷ Saxén (1918 s. 75–76) skriver att finlandismer ibland visserligen behövs för att ge lokalfärg åt framställningen, men att »de finare detaljerna inom rensningsarbetet måste utföras i litteraturen, vilken i sin tur skall inverka på skolundervisningen och det bildade talspråket». Denna syn på litteraturen som en förebild och ett medel i undervisningen har förekommit rätt ofta i diskussionerna, men behandlas inte i denna artikel.

⁸ Han hade redan tidigare använt sig av argumentet, t.ex. i *Våra provinsialismer* (1915) och i Hbl 12.11.1915.

Finland blir svår att förstå. [...] En sverigesvensk [sic] förläggare vill i regeln inte inköpa ett finländskt manuskript, med mindre han får rätt att låta sina experter göra språkliga ändringar i det. Dessa korrigeringar äro våra författares förtvivlan. I sin iver att göra sin sak grundligt kunna experterna emellanåt fara fram så, att de förvanska innehållet, så författaren inte får fram det han menat. Författaren vill alltså inte låta korrigera sitt arbete; förläggaren vill inte låta trycka det okorrigerat. Hur skall man reda sig i detta dilemma? Det finnes, förefaller det, blott ett sätt: *författaren måste lära sig att skriva högsvenska.* (s. 19–20)

Detta renodlade exempel på vad jag har kallat det sverigesvenska förlagsargumentet innebär att finlandssvenska böcker måste vara skrivna på en korrekt svenska som också kan godtas i Sverige för att kunna ges ut eller säljas i Sverige.

Författaren Arvid Mörne (Svb. januari 1924) ser det svenska språkets bevarande som ett huvudvillkor för »våra nationella strävanden». Det skönlitterära språket ser han som ett symptom på underlåtelse att ta språkets bevarande på allvar. Han skriver att språket har vanvårdats så att »tillochmed annars goda författares böcker ännu så sent som på 1890-talet med fullt skäl av den rikssvenska läskretsen stämplats som onjutbara i språkligt hänseende».

Författaren Joel Rundt, Vbl 13.10.1931, anser att språkmedvetenheten hos författarna ökat, vilket gör dem konkurrenskraftiga med den rikssvenska litteraturen. Tidigare var dock litteraturen provinsial i språkligt hänseende. »Och det [sverige]svenska språksinnet var synnerligen känsligt för dess brister i detta avseende.» Även författaren och översättaren E.R. Gummerus (Nyl. 30.7.1938) anser att det stora intresset i Sverige för den finlandssvenska litteraturen bland annat beror på att den finlandssvenska normalprosan har blivit »nästan fullständigt likriktad med den rikssvenska».

Torsten Arlander (Bbl 10.11.1949) ger några »lekmannasynpunkter» på »de svenskskrivande författarnas ekonomiska villkor i dagens Finland». Han har en mycket oproblematiske och konformistiske syn på den finlandssvenska litteraturen. Han anser att svenska författare i Finland måste undvika finlandismer för att vinna »en större och starkare språklig bas» som stärker ekonomin. Språkbehandlingen måste göras »njutbar för rikssvenska läsare». Hans kanske något naiva tro på traditioner avslöjas av två kända citat:

»Skriv som Runeberg, pojkar, så skriver ni bra», sa' förra skolläraren.⁹ Rådet torde vara gott. Stor och äkta konst slår städse förr eller senare, genom oberoende av yttre hinder, såsom Tegnér format det: »Stark ström med egna vågor går genom havet.»

⁹ Citatet från Tavaststjernas »själförsvar» i *Finsk Tidskrift* 1, 1892.

Johannes Salminen på Söderströms förlag (Hbl 27.3.1958) ger uttryck för en mer nyanserad konformism, där han visserligen anser det viktigt med en ren svenska för att »hela vår kulturella existens är beroende av språkgemenskapen med Sverige». Men samtidigt får inte det litterära språket fjärras för mycket från verklighetens språk: »Skall diktardet till slut bilda sin språk – mitt i det egna folkhavet?» Salminen talar för intensifierad språkvård och ett närmande »på alla plan» mellan Sverige och Svenskfinland, men alltså inte nödvändigtvis bara i fråga om skönlitteraturen. Därtill skriver han att kravet på höga försäljningssiffror har blivit en »psykos» som inte är avgörande för den finlandssvenska litteraturens framtid. I en debatt i ÅU följande år med Ole Torvalds om Anders Cleves *Gatstenar*¹⁰ fortsätter Salminen på samma linje, när han säger att isoleringen från Sverige visserligen vore ödesdiger för den finlandssvenska litteraturen, men lika ödesdigert vore det med en isolering från den språkliga verkligheten i Finland. Därför förblir visserligen Bergroth en faktor att räkna med, »[men] att betrakta en författare som fullvuxen innebär att respektera hans integritet också i dessa språkliga samvetsfrågor» (Hbl 5.11.1959).

Göran Schildt (SvD 13.1.1975) tar upp det svenska ointresset för finlandssvensk litteratur, men menar att isoleringen inte enbart kan skyllas på svenskarernas likgiltighet. En orsak hittas också i att vissa finlandssvenska författare språkligt avskärmar sig från Sverige, eftersom de skriver så att de bara kan förstås av tvåspråkiga läsare.

När den finlandssvenska språkvårdstidskriften *Språkbruk* har ett temanummer om skönlitteratur och språkvård, ser chefredaktören Mikael Reuter sig tvungen att i en ledare komma med en ursäkt för att modern språkvård sällan befattar sig med skönlitteratur. Det »beror på att det trots allt finns en hel del problem som hänför sig till de litterära texterna. Inte heller det skönlitterära språket kan naturligtvis ställas utom all kritik eller debatt.» Reuter (1987 s. 3) håller det för sannolikt att en författare som skriver »ohämmat finlandssvenskt» råkar ut för en förlust av läsare i Sverige. Ändå är Reuter liberal, och vill inte styra det skönlitterära språket och ställa språkriktighetskrav som verkar hämmande. Han anser att en författare bör ha sin fulla rätt att använda ord och uttryck som fyller en funktion och som är sakligt och stilistiskt motiverade, även om en del av läsekretsen måste anstränga sig för att förstå dem. Men, anser Reuter, författaren bör göra sina val medvetet och vara beredd att ta konsekvenserna av sitt språkbruk.

¹⁰ Johannes Edfelt efterlyste i sin recension av Cleves *Gatstenar* (DN 23.2.1960) en ordlista med ord som *heteka*, *pupujussi* och *kalja*. Även t.ex. professorn i nordisk filologi Carl-Eric Thors förespråkar ordlistor i slutet av vissa finlandssvenska böcker (Hbl 18.4.1978).

Enligt språkvårdaren Helena Solstrand-Pipping (1987 s. 6) bör författaren ta hänsyn till sina läsare och deras möjligheter att tillgodogöra sig texten. Realismen i miljöskildringen kan nås med subtila metoder, och ett återgivande av en dialektal miljö kräver inte en ljudtrogen återgivning av dialekten; det räcker med antydningar och nyckelord. En persons finska modersmål kan också antydvas utan hela repliker på finska. Språkgranskaren ska påpeka de språkliga egenheterna hos författaren, men funktionen är bara rådgivande. I slutändan ligger ansvaret hos författaren själv.

Den konformistiska synen på språkvård är fortfarande rätt stark. Erik Andersson, professor i svenska vid Åbo Akademi, skriver: »Det är livsviktigt att inte försvåra försäljningen av finlandssvensk litteratur i Sverige av språkliga skäl» (Andersson 1996 s. 53). För några år sedan utkom en för den finlandssvenska språkvården mycket central bok, *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland* (Tandefelt 2003). Även här används det sverigesvenska förlagsargumentet. Inställningen är konformistisk:

Små finlandssvenska egenheter av ovanstående art har knappast någon stilistisk betydelse för verket som sådant, däremot visar de genast att den som har skrivit texten inte använder den skrivnorm som är gemensam för hela det svenska språksområdet. En del finlandssvenska läsare (men inte alla) tror att det är så här det skall se ut. En sverigesvensk läsare blir förundrad och tror att det handlar om skrivfel av den typ som förekommer i en (sämre) skoluppsats. [...] Avvikelser i ordföljden hör också till sådant som t.ex. en sverigesvensk läsare lägger märke till och som knappast har någon litterär funktion i texten. [...] Det är förmodligen bättre att råka ut för språkliga påpekanden hemma än att bli t.o.m. hårdhänt behandlad av ett förlag i Sverige. (s. 145)

Författaren Mårten Westö kan också placeras bland konformisterna, utgående från hans artikel i Hbl 22.8.2004:

Jag vet inte varför vi skulle envisas med att skriva »framom» när det heter »framför», »pulp» när det heter »skolbänk», »flere» när det heter »flera», »så här» när det heter »så här». Jag uppmanar även varmt alla begynnande finlandssvenska författare att radera ord som »kännspak» och »stegring» ur sin vokabulär, eftersom deras ekivoka konnotationer ofelbart kommer att väcka rodande svenska förlagsredaktörers munterhet. [...] Å andra sidan framstår svenskarnas panikartade skräck för varje ord som ens tillnärmelsevis luktar *gammalt* ur vårt perspektiv närmast som hysterisk.

Konformisterna har haft en framträdande roll i debatten om språket i den finlandssvenska skönlitteraturen. De har på ett plan en instrumentell syn på språket i litteraturen: språket får inte ha en så stark finlandssvensk prägel att böck-

erna (på grund av att språket är svårt att förstå eller irriterande för sverigesvenskar) blir svåra att ge ut och sälja i Sverige.¹¹

2.3 De offensiva

Bland debattörerna utgörs en grupp av dem som så att säga vill tvinga läsarna i Sverige att konfronteras med språkformer som bara används i Finland. Detta gäller både finlandismer och ren dialekt. De här debattörerna har jag (i likhet med litteraturvetaren Trygve Söderling i Hbl 6.3.2005) kallat offensiva. De understryker ofta den identitetsskapande funktionen hos det skönlitterära språket. En offensiv inställning förekommer rätt sparsamt och främst från 1950-talet och framåt. Synsättet har eventuellt ett samband med Sara Lidmans framgångar med sin dialektalt färgade prosa (hennes debutroman *Tjärdalen* utkom 1953). En ledare i ÅU 22.10.1952 talar för finlandssvenskans rätt att hävda sig i litterärt språkbruk: »Genuina folkmålsvändningar och uttrycksfulla litterära nybildningar är inte mindre målande och expressiva om de kommer från Finland än om de kommer från Skåne eller Norrland.» (Laurén 1985 s. 68.)

Författaren Sven-Olof Högnäs (LF 23.12.1956) anser att finlandssvenska författare ibland ska hålla på sina språkliga rättigheter gentemot sverigesvenskarna. Risken för att man i Sverige inte ska förstå enstaka ord av genuint finlandssvenskt ursprung är knappast så stor som man ofta gör gällande, skriver han. Några månader senare (Hbl 2.4.1957) skriver han att den kompensering i form av ökad popularitet som författaren eventuellt får genom att använda »konstlad och oäkta» högsvenska i stället för dialekt i dialoger i bygderomaner inte uppväger »det äckel han känner». En bygdeförfattare som vill vara trogen sin bygd och sig själv skriver alltså antingen på dialekt, eller så avstår han från att skriva. Ett par år senare (Hbl 1.2.1959) har Högnäs dock blivit mer konformistisk. Han anser fortfarande att de finlandssvenska dialekterna är likvärdiga med och lika uttrycksfulla som dialekterna i Sverige, men tycker inte att man kan kräva att en läsare i Sverige ska uppskatta den skönlitterära dialogens litterära kvalitet om han inte förstår den.

Trots att författaren Kjell Westö säger att han har avlägsnat och bytt ut ord som kan ge framför allt svenska läsare fel associationer, kan man se honom som offensiv i fråga om det litterära språket. Han anser att en finlandssvensk verklighet kräver ett finlandssvenskt språk. »Det måste få finnas egenarter i

¹¹ Fler exempel på en konformistisk syn hittas t.ex. i: ÖN 13.3.1915, VN 17.2.1917, KN 10.11.1923, NA 1.1.1924, Gr. augusti 1931, Bbl 15.11.1949 och JT 3.12.1994.

språket, ett språk får aldrig bli en sanitetsteknisk fråga, inte när man skapar sin egen konst, då måste man få vara egensinnig och bråkig.» Han upplever dock inte att hans språk skulle ha varit ett problem i Sverige, även om han har diskuterat språket med sin förläggare (Lindqvist 2004 s. 14–15).¹²

I en analytisk essä om den finlandssvenska litteraturens språk (Hbl 6.3.2005) redogör Trygve Söderling för olika typer av åsikter men är själv klart offensiv:

På samma sätt som de sinsemellan vitt skilda Sara Lidman, Gösta Ågren och Jonas Hassen Khemiri så att säga *tvingar sitt språk på den litterära offentligheten* – genom att använda det så *bra*, med oavvislig auktoritet – borde en naturlig del av trafiken fram och åter över Bottenviken vara att finlandssvenska författare lär ut och aktivt »påtvingar» de rikssvenska läsarna en del av de språkformer som verkligen används i Finland, inklusive våra »fel». Att »ha sin egen ko i diket» är kanske inte rikssvenska i dag, men kan bli det i morgon. Det värdefulla »rådda» är ju redan på väg västerut i hög fart, »rosk» kunde bli nästa export.

En intervju med den litterära chefen på Söderströms förlag, Tapani Ritamäki, visar att den Bergrothska traditionen fortfarande är stark. Enligt Ritamäki görs språkgranskningen av de finlandssvenska böcker som Söderströms ger ut i Sverige av finlandssvenska språkgranskare. Orsaken till detta är att man vill ha full kontroll över texterna och samtidigt minimera risken för att någon klåfingrig och okänslig svensk förlagsredaktör går och ändrar på den genuint finlandssvenska miljöbeskrivningen eller förvandlar den finlandssvenska språkliga verkligheten till oigenkännlighet (Lindqvist 2004 s. 13–14). Trots sin Bergrothska förankring (jfr citatet av Bergroth i avsnitt 2.2) framstår han ändå som offensiv. Ritamäki anser att dagens författare inte behöver vara särskilt rädda för att »utsättas för hård tvätt» i Sverige. Han vill se flera författare som vågar sig på »ett urbant risigt idiom med flerspråkliga konnotationer» som motsvarighet till Rinkebysvenskan. Men sådant uppfattar finlandssvenskarna ännu bara som dålig svenska i stället för en hipp litterär variant av svenska. »Det här kan vi komma ifrån bara tillräckligt många goda författare vågar sig på att försöka skriva fram ett sådant idiom.» (Hbl 10.3.2005.) Han anser att de rikssvenska förlagens inställning till finlandismer som ogräs som ska rensas

¹² Att skillnaden mellan konformisterna och de offensiva ofta kan vara teoretisk och att åsikterna är överlappande i praktiken visar Kjell Westö (2005 s. 14) när han refererar en diskussion med sin bror Märten Westö som utgick från den senares artikel i Hbl augusti 2004 och den förres förord till boken *Lugna favoriter* där de hade lagt fram sina konformistiska respektive offensiva åsikter: »Men det visade sig sedan att Märten och jag inte alls var oense, utan vi resonerade bara utgående från våra färskaste upplevelser, som var olika. [...] Jag ber er märka att de här olika språkliga attityderna inte behöver vara konträra.»

bort framstår som egendomlig när samma förlag ger ut texter som *Ett öga rött* (2003) av Jonas Hassen Khemiri på invandrarsvenska (HeSa 21.12.2003).

De offensiva börjar alltså märkas i debatten ungefär från 1950-talet och framåt. De anser att de svenska läsarna inte störs av finländska särdrag så mycket som konformisterna menar. Vissa av dem vill också på det här sättet höja finlandssvenskans status som litterärt språk.

2.4 Isolationisterna

För isolationisterna är finlandssvenskarna den primära läsarkretsen för finlandssvensk litteratur. De betonar starkt den identitetsskapande funktionen hos det litterära språket.

Redan 1917 skriver bibliotekarien vid Helsingfors universitetsbibliotek Georg Schauman (Stbl 13.2.1917) att man måste sätta gränser för »språkrenseriet», bl.a. inom skönlitteraturen, där man måste kunna mer än bara skriva korrekt och undvika språkfel. Han skriver att det inte är så farligt om vi p.g.a. språket verkar egendomliga eller löjliga i rikssvenskars ögon. »Mycket värre är att vi bliva tillgjorda och löjliga inför oss själva och vår egen omgivning.» Studentbladet svarar med en osignerad artikel (20.2.1917) i konformistisk anda.¹³

I *Ny Tid* (25.10.1955) kommenteras en radiodebatt om språket i skönlitteraturen, och den anonyma skribenten skrader inte orden när han eller hon talar för ett levande språk för folket. Språkets identitetsskapande funktion verkar central för skribenten. Exakt vilket språk som avses med ett språk för folket förblir oklart, klart är dock att det inte är »professorsspråket»:

Genom sunt förnuft och praktisk verksamhet har nu det svenska Finlands klyftigaste unga intellektuella kommit till slutsatsen, att bergrothandan måste förskingras. [---] Och nu [när Väinö Linnas *Okänd soldat* har utkommit i svensk översättning] har vi en barriär mindre mellan den finlandssvenska kulturen och det finlandssvenska folket. Professorsspråket är lagt i byrålådan. Professorskulturen är naggad i Hermelinbrämet. Tavaststjerna som i sin förtvivlan utbrast: »Giv mig ett språk, giv mig ett land!!! [!] har fått sitt språk posthumt. Leve finlandssvenskan, inte den »som står i jono och får en paikka» eller den, som »drar från håret» men den finlandssvenska nationalitetens levande språk. Där går vägen fram mot en barriärlös kultur, en vid, rik, framtidens kultur, en folkets kultur i det svenska Finland.

Författaren Gösta Ågren anser att graden av rikssvensk »begriflighet» i finlandssvensk litteratur inte får ha någon primär betydelse. Författarnas uppgift

¹³ Ett annat exempel på isolationism vid den här tiden är Hagar Olssons artikel »En ropandes röst i öknen» i Stbl 26/1916 med anledning av Bergroths *Våra provinsialismer*.

är i första hand att skriva böcker för sitt eget folk. Denna, vad Ågren kallar självklarhet, är inte lika självklar i Svenskfinland »där för många författare ännu den centrala och självföraktande drömmen synes vara att bli översatt till finska och komma ut i Stockholm. Att publicera sin bok endast i sitt eget land, bland sitt eget folk, betraktas närmast som ett misslyckande!» (Hbl 17.5.1978.)

Ett senare exempel på isolationism är författaren Kim Weckström:

Om jag börjar oroa mig för att bli förstörd av en Lidingöbo eller en skåning, tror jag att jag för länge sedan mist perspektivet på min egen erfarenhet. (AoB 1997)

De aktörer som har en isolationistisk inställning i debatten är rätt fåtaliga.

2.5 Språkvården har verkat hämmande

Pierre Naert, dåvarande docent i nordiska språk vid Lunds universitet, lägger fram en ny synpunkt på språkvårdens verkningar för den finlandssvenska litteraturen (N.Pr. 5.5.1951): en av orsakerna till den finlandssvenska litteraturens svårigheter att nå ut är finlandssvenskarnas språkliga hämningar. Han anser att en stor del av de bildade finlandssvenskarna ägnar alldeles för mycket energi åt att grubbla över om de talar och skriver korrekt, vilket gör att de skriver stolare, om än grammatikaliskt riktigt. De lider av språkfelsångest, skriver han.

Förr då den finlandssvenska litteraturen blommade, var det annorlunda. Runebergs, Topelius' och Tavaststjernas verk är fulla av finlandismer – och fennicism, och Edith Södergrans manuskript innehåller ett stort antal grova språkfel (de flesta har avlägsnats före tryckningen). Inte har detta hindrat de två förstnämnda författarna åtminstone¹⁴ att få lika mycket erkännande i Sverige som i Finland och inte heller skulle det hindra Edith Södergran att få samma mottagande om hon uppträdde nu, då Sverige är mer moget för att förstå henne än det var omkring 1920: det finns språkgranskare på de finländska förlagen ännu mer nu än då. Det är klart att det ur rent praktiska synpunkter är bättre med enhetliga språk än med oenhetliga [...] men denna enhetlighet bör vara ett önskemål, inte en ständigt strävan som utplånar egenarten av och kväver uttrycksbehovet hos människor som av geografiska och historiska skäl kommit ifrån varandra.

Denna tankegång hittas även hos Holmqvist (1951 s. 21–22) som skriver att det karga eller kärva drag som ibland har sagts bero på det finländska folklynnat beror på den finlandssvenska författarens språkliga osäkerhet. En anonym skribent i ÅU 24.11.1951 lägger skulden för den stela och ålderdomliga finlands-

¹⁴ Naert skriver alltså indirekt att Tavaststjerna eventuellt har fått mindre erkännande i Sverige till följd av språket i hans verk.

svenskan på »de vidskepligt pedantiska kriarättarna». Skribenten anser att Bergroths visserligen »ytterligt värdefulla» arbete bidragit till att skapa en överdriven och därför hämmande rädsla för fel.

På en finlandssvensk författarkonferens 15.9.1956 säger också professorn i nordisk filologi Olav Ahlbäck att Bergroths i övrigt nyttiga och aktningvärda språkrensariver som biprodukt har gett en rädsla för provinsialismer och »jordnära frodighet» (ÅU 18.9.1956, N.Pr. 19.9.1956).

Synen på språkvården som en hämmande faktor kan man se som ett tecken på att Bergroths anseende småningom börjar avta, och att man börjar ifrågasätta hans språksyn.

2.6 Språket i översättningar

Språket i översättningar från finska till svenska kommenterades 1898 av Juhani Aho i tidskriften *Valvoja*. Aho, som hade blivit översatt av bland annat K.A. Tavaststjerna till svenska, skrev att det fanns ont om personer som kunde översätta från finska till svenska. Översättningssvenskan var ofta felaktig, dialektal och starkt influerad av finskan, vilket var en styggelse för svenskarna. Och språket i översättningarna kritiserades nästan undantagslöst i Sverige för att vara felaktigt, dialektalt eller »'finska', som den svenska finländare talar kallas på andra sidan havet» (Aho 1898 s. 75, min övers.). Tavaststjerna skriver som ett svar till Aho att en finskinfluerad översättning kan ses som en översättardyg, eftersom översättningen då är trogen originalet, men översättningen löper samtidigt fara att verka löjlig för »ett rent svenskt publikum». Därför är det viktigt att »för Sverige eller Skandinavien i allmänhet kunna presentera en dräglig översättningslitteratur från finskan och på samma gång [...] försöka åternära vårt svenska idiom här i landet till det högsvenska.» (BjT 9.2.1898.)

Zacharias Topelius säger i en intervju i BjT 12.9.1896 om översättningslitteraturen från finska till svenska att svenskarna i Sverige visserligen är vana vid märkvärdiga uttryck i översättningarna, men att det inte borde vara så. »Vi ha att rätta oss efter [svenskarna i Sverige] vad svenska språket angår.» (Tavaststjerna 1924 s. 407.)¹⁵

I Sverige hade finlandssvenska översättningar kritiserats med jämna mellanrum. Några exempel: Biblioteksbladet kritiserar översättningen av Juhani

¹⁵ Denna Tavaststjernas intervju med Topelius är till större delen fiktiv, men början, som citeras i detta sammanhang, baserar sig på en intervju i Stockholms Dagblad.

Ahos *Samvetet* (Bibl. 1916 s. 44) och Emil Hasselblatts översättning från tyska av Rudolf Hans Bartschs bok *De tolv från Steiermark* (Bibl. 1922 s. 170). Gurli Linder kritiserar finländska översättningar överlag i barnlitteraturen (Bibl. 1923 s. 76) och översättningen av Barbra Rings barnböcker om Pejk (Bibl. 1924 s. 135). I *Svensk Läraretidning* (16/1928 s. 305–306) ifrågasätts Bertel Gripenbergs översättning *Sången om den eldröda blomman* av Johannes Lin-nankoskis *Laulu tulipunaisesta kukasta*.

I BLM (1950 s. 43) varnar Holger Ahlenius i en recension av tolv översatta böcker förläggarna för att anlita finlandssvenska översättare för att de skriver uppstylat eller rentav använder obegripliga ord. Året därpå (BLM 1951 s. 709) recenserade Ahlenius en bok som översatts av finlandssvensken E.R. Gumme-rus.¹⁶ och skriver att översättningen är stelbent och osmidig.

Hur många gånger ska man behöva varna de svenska förläggarna för att anlita finländska översättare, vilkas språkbruk är ett annat än vårt?

Detta uttalande ledde till en debatt där bland annat Olof Lagercrantz och Per Erik Wahlund deltog.¹⁷ Hbl gjorde 28.2.1953 intervjuer med några »riks-svenska kulturpersonligheter» om översättningen av finsk litteratur till svenska. I sitt svar var Björn Collinder till en del av samma åsikt som Holger Ahlenius, och sade att de finlandssvenska författarnas »vardagsprosa inte i allo ligger väl till för rikssvenska öron och ögon». Henning Söderhjelm pekade på svårigheten att översätta utan att bli alltför bunden vid det finska originalet, varvid språket får »starkt finskfärgade tonfall, vilka i Sverige låta främmande och onaturliga», och därför anser många svenska läsare att översättningen är dålig. Per Erik Wahlund förespråkade redigering av översättningar, eftersom han trodde att finlandismer kan irritera läsarna:

Mig personligen stör inte olikheter av den typen, men jag tvivlar inte på att det finns petimätrar som högljutt klagar sin nöd hos professor Wellander.

Översättaren Nils-Börje Stormbom återkommer 18 år senare till Ahlenius och problemet med de finlandssvenska översättarna (*Horisont* 2:1969). Han hän-visar till att det också i Sverige finns författare med tydliga provinsiella drag i språket, utan att någon hänger upp sig på det, och att detsamma borde gälla fin-landssvenska översättares språkliga särdrag, om kvaliteten annars är bra. Han efterlyser ett närmare samarbete mellan de rikssvenska och finlandssvenska förlagen och språkgranskare från Sverige.

¹⁶ Det torde vara fråga om samma person som citeras i avsnitt 2.2.

¹⁷ En översikt över debatten ges i Laurén 1985 s. 73–75.

2.7 Barnlitteraturen

Dåvarande lektorn i finlandssvensk litteratur vid Helsingfors universitet, Merete Mazzarella (Hbl 25.4.1979), ger exempel på att finlandssvensk barnlitteratur »tvättas» innan den ges ut i Sverige, och efterlyser en barn- och ungdomslitteratur som synliggör finlandssvenskarna och därigenom bekräftar deras identitet. Finlandssvenska barn behöver bekräftelse på sin identitet, och Mazzarella undrar om inte förlagen i Sverige kunde satsa på en eller annan skildring av den finlandssvenska verkligheten speciellt som »barnboksmarknaden redan länge översvämmats av böcker om barn i utvecklingsländerna och om invandrarbarn – inte minst finska barn i Sverige».

Eva Bonnier, på Bonniers förlag, har arbetat som barnboksredaktör, och i barnböcker får inga finlandismer förekomma, anser hon, »allt måste låta som i Sverige». Däremot är hon liberalare i fråga om vuxenböcker (Hbl 10.3.2005). Helen Svensson på Schildts har också märkt att känsligheten för finlandismer i Sverige är störst när det gäller barnböcker (Hbl 10.3.2005). Å andra sidan anser May Wikström på förlaget Fontana Media, som ger ut både barn- och vuxenlitteratur, att språket måste kännas naturligt för läsarna inte minst i barnlitteraturen och att förlaget därför i barnböckerna tillåter sig sådant som kan kännas främmande i Sverige, även om det är restriktivt med satskonstruktioner och ordval som är direkt finskpåverkade och ersätter sådana formuleringar med »normsvenska» så gott som alltid (e-post 22.3.2006). Språket får inte kännas främmande i barnlitteraturen, varken i Finland eller i Sverige, vilket naturligtvis kan bli ett problem i praktiken.

2.8 Synpunkter i Sverige och praktiska erfarenheter

Diskussionen om språket i den finlandssvenska skönlitteraturen har av naturliga skäl till största delen förts i Finland. I det följande tar jag upp några nyare sverigesvenska synpunkter samt praktiska erfarenheter.¹⁸

Daniel Hjorth anser finlandssvenskan vara »det svenska språkets djupfrys»,

¹⁸ Hadar Vessby skriver i Studiekamraten att den finlandssvenska litteraturen är för lite känd i Sverige, trots att det finns många finlandssvenska författare som använder sitt språk »lika skickligt som vi» och »vårda det mera ömt än vi» (Abl 27.1.1926, Hbl 29.1.1926). Johannes Edfelt skriver att dialektala inslag i den finlandssvenska litteraturen ofta är berikande och värdefulla från riktsvensk språklig synpunkt (N.Pr. 26.10.1949). I BLM 2/1960 är Åke Runnquist positiv till språket i Cleves *Gatstenar*, även om ett eller annat ord kan vara svårt att förstå. Ett sådant språk skulle han dock inte rekommendera i en översättning.

och till djupfrysfenomenet med orden som inte längre används i Sverige kommer problemet med en ny generation författare som använder många finska ord. Han efterlyser en viss smidighet i ordvalet hos författarna eftersom många finlandismer är helt obegripliga i Sverige och kan försvåra försäljningen (JT 4.3.1986, Hbl 4.3.1986).

Rubenson (1987) har i en undersökning av nio finlandssvenska böcker från 1970–1980-talet kommit fram till att en sverigesvensk läsare inte kan undgå att lägga märke till de finlandssvenska språkliga egenheterna. Ändå anser han i fråga om ordförrådet att det inte finns någon anledning för finlandssvenska författare att undvika finlandssvenska inslag. De behövs för den språkliga identiteten och kan ge litteraturen en extra krydda som också uppskattas av sverigesvenskar. Däremot är Rubenson mer skeptisk till ord som används annorlunda i Finland än i Sverige (t.ex. *hämta*), och ord som uppträder i andra former än vad en sverigesvensk läsare är van vid (t.ex. *besluter pro beslutar*). Slutligen talar han för ordförklaringar i vissa fall, och ger t.o.m. förslag på vilka ord i de undersökta böckerna som hade kunnat finnas med i en sådan ordlista.

Sjögren (1998) har undersökt språket hos några moderna finlandssvenska författare. Han konstaterar (s. 116 f.) att eftersom såväl Kjell Westö som Monika Fagerholm har använt sig av både finlandssvenska och finska – Westö främst i dialogen, Fagerholm både i dialogen och relationen – och trots det rönt stora framgångar på bokmarknaden i Sverige, så »vågar [man] väl dra slutsatsen att det inte är språkliga kriterier svenska förläggare går efter när de antar en finlandssvensk bok. Något skäl att avråda finlandssvenska författare från finlandismer av hänsyn till en rikssvensk läsekrets in spe verkar därför knappast finnas.» Örnkloo (1998 s. 122) är inne på samma linje. »Det vi rikssvenskar inte begriper bums, framgår säkert av sammanhanget längre fram.»¹⁹

Mindre optimistisk är Svante Weyler, förlagschef på Norstedts, som anser att kulturskillnaderna mellan Sverige och Svenskfinland är så stora att man egentligen inte kan tala om samma språkgemenskap (Hbl 29.6.2003).

Ulrika Milles skriver att finlandismerna och inslagen på ren finska, »koder som den rikssvenska läsaren stupar på och riskerar att göra mer laddade än de är» har blivit färre, men också att formexperimenten har blivit färre. Hon tror att det ibland kan vara idé att översätta den rena finskan i betydelsebärande citat och repliker (DN 22.6.2003, 16.8.2003).

Ingmar Lemhagen frågar, med anledning av bl.a. Milles' syn på språket i finlandssvensk litteratur, om det verkligen är skönlitteraturens uppgift att vara

¹⁹ Däremot har Örnkloo i Hbl 26.4.1990 skrivit att »översättningarnas brister är ett verkligt problem när det gäller finsk litteratur i Sverige för närvarande».

språkvårdare. Som exempel ger han Malin Kiveläs roman *Australien är också en ö*, i vilken Kivelä enligt Lemhagen har ett litterärt program där språket ska vara just finlandssvenska (DN 16.8.2003).

Stephen Farran-Lee, förläggare på Norstedts, anser att det finns en smärtgräns där begripligheten äventyras. »Där språkets avvikelser från normen är en bärande del av historien så är jag också en vän av fotnoter med redaktörens eller översättarens anmärkningar, om det kniper.» Man bör vara lyhörd för det som låter helsingforsiskt, och läsare i Sverige ska inte slarva genom att inte förstå finlandssvenska (Hbl 10.3.2005). Finländska särdrag är inte egendomligare eller mindre motiverade än t.ex. dialektala och sociolektiska skillnader i språket, men de ska vara medvetna. Förlaget kräver inte att en finlandssvensk text ska se rikssvensk ut, och detta gäller också t.ex. berättarrösten och inte bara dialogen. Endast fullkomligt ogenomträngligt språk (t.ex. dubbeltydigheter) och poänglösa och misslyckade formuleringar kräver ingrepp, säger Farran-Lee (telefonsamtal 22.3.2006).

Enligt Birger Liljestrand (1985 s. 98–99) går sverigesvensk förlagspolitik »både i äldre tider och i våra dagar» ut på att utmönstra finlandssvenska uttryck i böcker skrivna av finlandssvenska författare. Väletablerade författare med hög prestige, t.ex. Runeberg och Tove Jansson, kan accepteras trots provinsiala språkdrag,²⁰ men andra författare blir upplysta om att de måste undvika finlandssvenska drag i språket om de vill ha en större läsekrets. Som exempel nämner han Irmelin Sandman-Lilius, som i en intervju hade berättat att förlaget till henne skickade »långa listor med försvenskningar».

Merete Mazzarella skriver att Bibliotekstjänsts lektörer i utlåtanden om finlandssvenska böcker »till författarnas stora irritation ständigt framhåller att språket är arkaiskt, ja rentav kan tänkas kräva en extra ansträngning av rikssvenska läsare» (AoB 1997).

Förlaget Scriptum (e-post 23.3.2006) har inte fått några reaktioner på språket av förlag i Sverige. Sahlgrens förlag (brev 3.4.2006) har fått kommentarer från svenska förlag till finlandssvenska uttryck i böckerna. Fontana Media har ofta fått reaktioner, särskilt vid gemensamma utgivningar i Sverige och Finland. Deras samarbetsförlag har rentav någon gång tackat nej till delupplagor med språket som argument (e-post 22.3.2006). Bonniers (e-post 24.3.2006) och Norstedts (telefonsamtal 22.3.2006) svarar däremot att de inte med språket som argument har tackat nej till möjligheten att sälja finlandssvenska böcker i Sverige.

²⁰ Göran Schildt (SvD 16.12.1991) skriver dock att det på 1940-talet var svårt för den »alltför provinsiala» Tove Jansson att hitta en svensk förläggare.

2.9 Sammanfattning

Utgående från genomgången ovan kan man framför allt dra slutsatsen att den finlandssvenska litteraturens avsättningsmöjligheter har intresserat finlandssvenskar under en lång period, och att många åtminstone reflekterar över att de påstådda svårigheterna kan ha språkliga orsaker. Argumentet är en del av en allmänt omfattad syn på språket i den finlandssvenska skönlitteraturen; det har kanske rentav varit en del av den finlandssvenska identiteten eller den finlandssvenska världsuppfattningen.

De konformistiska ståndpunkterna verkar ha varit de förhärskande under hela den undersökta perioden, men under 1900-talet börjar man allt oftare se på skönlitteraturen som något som inte får styras av språkriktighetsargument. Under 1920- och 1930-talen kan man spåra åsikter om att språket förr var sämre, men att det samtida skönlitterära språket inte längre gav upphov till stora problem. Detta har troligen ett samband med att den finlandssvenska litteraturen hade en stark period vid just denna tid.

De offensiva ståndpunkterna har inte varit lika starka som de konformistiska, men de ökar vid mitten av 1900-talet. Isolationisterna är rätt få, men förekommer, också de främst från 1950-talet.

Bergroth hade ideologiskt en mycket stark ställning, inom skolundervisningen med handboken *Högsvenska* som utkom i många upplagor, men under lång tid också i den vuxna befolkningen. Att Bergroth skattades högt under början av 1900-talet har jag visat i en tidigare artikel (af Hällström-Reijonen 2005). På 1950-talet började man dock i högre grad anse att språkvården, i främsta hand Bergroth och hans anhängare, har verkat hämmande på det finlandssvenska litterära språket.

Synen på språket i denna debatt kan ses som instrumentell – språket får inte vara ett hinder för försäljning av litteratur – men synen att språket också har en identitetsskapande funktion lever i hög grad kvar. Starkast framträder den hos isolationisterna, som struntar i om finlandssvenska böcker går att sälja i Sverige eller inte, men den identitetsskapande funktionen finns otvivelaktigt också hos alla andra debattörer, åtminstone i viss mån. Den instrumentella och den identitetsskapande funktionen utesluter alltså inte varandra.

3. Tavaststjerna

I det föregående avsnittet visade jag att det sverigesvenska förlagsargumentet har haft stor genomslagskraft under mycket lång tid. I detta avsnitt vill jag se hur det har tillämpats i praktiken; jag gör en analys av Karl A. Tavaststjernas (1860–1898) prosaverk för att få en uppfattning om i hur hög grad det sverigesvenska förlagsargumentet var ett teoretiskt ideal eller om det också konkret tillämpades av aktörerna. Kort sagt: Blev Tavaststjerna utsatt för en mer omfattande språkgranskning i Sverige än i Finland?

Det torde vara höjt utom allt tvivel att Tavaststjernas böcker för det mesta blev språkgranskade, åtminstone i någon mån. Om detta vittnar t.ex. de rättade korrekturerna som finns bevarade på Bonniers arkiv.²¹ Men det verkar inte som om Tavaststjerna skulle ha blivit utsatt för någon påfallande rigid granskning, åtminstone av korrespondensen med Albert Bonnier att döma. Kommentarererna om språket i brevväxlingen är inte alltför många, och dessutom vänligt formulerade:

Några af de mest för oss ovanliga uttryck och vändningar har jag tillåtit mig att påpeka i korrekturerna²² – för den händelse Ni ville ersätta dem med de här mera brukliga – men vill Ni inte ändra dem, så ber jag blott om ursäkt för min fråga. (Brev från Bonnier till Tavaststjerna 24.8.1893)

Den finländske förläggaren Wentzel Hagelstam har ägnat tid åt språket i Tavaststjernas böcker:

Jag köper manuskripten till din novellsamling²³ för 2000 mark (2000 exx.) och betalar dig 1000 mk genast, samt 1000 mk, då boken kommer ut – i september. Jag tänker nämligen att det kan vara detsamma för dig, om boken utkommer några månader senare, och för mig vore en sådan anordning mycket bekväm; jag skulle då kunna egna korrekturerna större omsorg och gifva noga akt på den »heliga svenskan» samt få arbetet i lugn och ro arrangeradt på bästa sätt, då jag stannar här en god del af sommaren och själf kan öfvervaka det hela. (Brev från Hagelstam till Tavaststjerna 19.4.1892)

Jag tror du har skäl att vara belåten med att din förläggare själf läser korrekturerna på boken, ty det bör ju vara en garanti för att det göres med något så när stor omsorg. Vid en flyktig genomläsning har jag förresten upptäckt fel, såväl till innehåll som språk, hvilka ovilkorligen böra ändras, om du ej vill ha kritiken i lufven på dig. (Brev från Hagelstam till Tavaststjerna 22.5.1892)

²¹ Ett stort tack till fil.mag. Mikael Falk som för min räkning har tagit fram material på Bonniers arkiv, både Tavaststjernas manuskript och korrespondens med Albert Bonnier.

²² *Korta bref från en lång bröllopsresa.*

²³ *Unga år.*

I korrespondensen mellan förläggaren Werner Söderström och Tavaststjerna har jag hittat språkliga kommentarer i Tavaststjernas brev som tyder på att Söderström har kommenterat språket i Tavaststjernas översättningar av Juhani Aho's *Folkli* (1885):

Jag vet ej huru du nu så plötsligt fått ögonen upp för odugligheten af min öfversättning! (Brev från Tavaststjerna till Söderström 5.9.1885)

Du har onekligen rätt i mycket vis à vis »Lampan», men jag är lika litet tillfreds med det korrekturet, som ändrats i Borgå, som med mitt eget. (Brev från Tavaststjerna till Söderström 29.10.1885)

I fråga om en ny upplaga av *Barndomsvänner* skriver Tavaststjerna till Söderström:

Ett korrektur måste läsas på den nya upplagan och har Magister Karl Lindström, specialist i svenska språket lofvat mig sin hjälp. Han bor i Helsingfors och du måste skaffa reda på hans adress för den nya korrekturläsningen. (Brev från Tavaststjerna till Söderström 5.1.1887)

Jag redogör i det följande för om det finns skillnader i hur man behandlade Tavaststjernas finlandismer i praktiken i Sverige och Finland, och om man kan se att det sverigesvenska förlagsargumentet i praktiken användes och således var hållbart på Tavaststjernas tid. Jag har gjort två undersökningar, en kvantitativ där jag räknar om det finns fler finlandismer i de böcker som har utgivits i Finland än i de som har utgivits i Sverige, och en kvalitativ, där jag analyserar skillnader mellan olika versioner av samma texter. Detta kan ge ett svar på frågan om finlandssvenska böcker blir utgivna i Sverige trots finlandismer, men inte på frågan om finlandssvenska böcker blir *lästa* i Sverige. Undersökningen är naturligtvis dessutom begränsad till slutet av 1800-talet. Att jag har valt Tavaststjerna beror bland annat på att han blev hårt kritiserad för sitt språk både under och efter sin livstid (af Hällström-Reijonen 2005 s. 15, se även af Hällström-Reijonen 2006).²⁴ Ändå var Tavaststjerna en språkligt medveten författare.

En annan orsak att välja just Tavaststjerna är att Jac. Ahrenberg, Arvid Mörne med flera i debatten hänvisar till 1890-talets språksituation.²⁵ ÅU

²⁴ Mörner (1925 s. 85) skriver om Tavaststjernas språk: »I regel läste han upp för mig vad han nyss skrivit. Han brottades med språket: han visste med sig att hans eget icke var fritt från åtminstone för svenska öron stötande svensk-finska vändningar. Men gentemot anmärkningar var han ganska envis och påstridig. Det var skada, ty hans prosaspråk låg honom hela hans författartid i fatet, då det gällde hans svenska publik, vilken ofta tog för slarv vad som i själva verket endast var en omedveten 'provinsialism'.»

²⁵ Pedersen (2002 s. 213) anser att en orsak till den hårda kritiken mot Tavaststjernas språk kan

19.12.1915 skriver: »De nya författarne behöva ej som t.ex. Tavaststjerna, kämpa med språket. De ha lärt tillräckligt, av både inhemska och rikssvenska författare, för att själva kunna skriva god, litterärt högtstående svenska.» Och i Hbl 30.9.1933 kunde man läsa: »Det fanns en tid, vid förra århundradets slut, då den finlandssvenska litteraturen höll på att fastna i provinsialismernas och det ovårdade dialektspråkets snårskog.» Naert (N.Pr. 5.5.1951, citerad i avsnitt 2.5) nämner finlandismerna i Runebergs, Topelius' och Tavaststjernas verk, och skriver explicit att det inte hindrade de två förstnämnda att få erkännande i Sverige, men mellan raderna kan man läsa att Tavaststjerna skulle ha haft större framgång om hans språk varit mer korrekt. NyT 25.10.1955 menar att Tavaststjerna (med hänvisning till dikten »Gif mig ett språk och gif mig ett land») fick sitt språk postumt när *Okänd soldat* utkom i svensk översättning (se avsn. 2.4).

Så sent som 1989 skriver Bengt Lindroth (NA 4/1989) apropå en diskussion under rubriken »Kan finlandssvenska författare och journalister skriva svenska?» att diskussionsdeltagarna hänvisade till att redan Tavaststjernas svenska var »knäppt passabel i Sverige». Bilden att Tavaststjerna fick lida för sitt språk på den sverigesvenska förlagsmarknaden lever fortfarande.

3.1 Antalet finlandismer i novellerna i Kapten Tärnberg

I af Hällström-Reijonen 2007 jämför jag antalet finlandismer i de av Tavaststjernas böcker som utgivits i Finland med dem som utgivits i Sverige.²⁶ Skillnaden är rätt liten, visar resultatet av undersökningen. De böcker som är utgivna i Sverige har i medeltal 8 finlandismer per 3 000 ord (0,27 %), medan böckerna utgivna i Finland i medeltal har 9,1 finlandismer per 3 000 ord (0,30 %).²⁷ Slutsatsen jag drog är att förläggarna i Sverige inte gjorde nämnvärt fler språkliga ändringar i finländska manuskript än förläggarna i Finland i fråga om Tavaststjernas böcker. Jag undersökte också hur stor andel av finlandis-

sökas i den litterära brytningstid som Tavaststjerna verkade i. Det moderna genombrottet på 1880-talet innebar bland annat en övergång till en ledigare prosastil, och Tavaststjerna hör till de finlandssvenska författare som förändrade romanspråket i modernare riktning.

²⁶ Böckerna är: *Barndomsvänner* 1886, *En inföding*, *Fostermor och fosterson* 1887, *I förbindelser* 1888, *Marin och genre* 1890, *Hårda tider* 1891, *Unga år* 1892, *I förbund med döden* 1893, *Korta bref från en lång bröllopsresa* 1893, *Kapten Tärnberg* 1894, *Kvinnoregemente* 1894, *Korta bref från hemmets lugna härd* 1895, *Finska vikens hemlighet* 1895, *En patriot utan fosterland* 1896, *Lille Karl* 1897, *Efter kvällsbris* 1899.

²⁷ Jämför med Melin-Köpilä (1996 s. 187–188) som har noterat 1,02 % finlandismer i skoluppsatser och Reuter (1997 s. 172–173) som i en undersökning av moderna tidningstexter räknat 0,41 % finlandismer.

merna i undersökningsmaterialet som är s.k. oegentliga finlandismer, dvs. svenska ord för finländska företeelser. Oegentliga finlandismer accepteras förmodligen lättare av sverigesvenskar än rent språkliga särdrag. De oegentliga finlandismerna i materialet var sammanlagt bara tre stycken, och jag ansåg att de inte påverkade resultatet i någon riktning.

För denna artikel har jag gjort en jämförelse av antalet finlandismer i novellerna i novellsamlingen *Kapten Tärnberg med flera berättelser* (1894). Genom att undersöka denna bok i sin helhet vill jag testa resultatet av undersökningen ovan. Jag hade också i min tidigare undersökning noterat att antalet finlandismer varierar mycket från novell till novell i samlingen, och vill därför inte bara förlita mig på det slumpmässigt utvalda material om 3 000 ord som jag använde i af Hällström-Reijonen 2007.

För denna undersökning har jag valt att definiera finlandism som ett drag som Bergroth nämner i *Finlandssvenska* (första upplagan, 1917). Jag har dock låtit bli att ta med finländska särdrag i fråga om ordföljd för att undvika tveksamma fall. Det bör påpekas att det finns finlandismer i mitt material som inte diskuteras av Bergroth men dessa är alltså inte medräknade i resultatet. Orsaken till att jag här har begränsat mig till Bergroths finlandismer är att jag har velat undvika problemet med att avgöra om ett ord eller ett uttryck är en finlandism eller inte. Sådana avgöranden kan vara svåra speciellt i fråga om äldre texter. Det bör också påpekas att jag har räknat både sådana finlandismer som Bergroth direkt avråder från, och sådana som Bergroth anser vara acceptabla.

Bergroths *Finlandssvenska* (1917) kan säkert i viss mån representera en annan språksyn än den som rådde under slutet av 1800-talet, men eftersom Bergroths verk är det mest omfattande i fråga om finlandismer har jag ändå valt att använda det som källa. Andra upplagan av *Finlandssvenska* (1928) är reviderad och tillökad, men den skulle göra tidsavståndet till Tavaststjernas böcker onödigt långt.

Tabell 1. Antal finlandismer (flismer) i *Kapten Tärnberg med flera berättelser*.

Novell	antal ord	egentliga flismer (% av hela texten)	oegentliga flismer (% av hela texten)	egentliga flismer i dia-logen (% av eg. flismer)	egentliga flismer i relationen (% av eg. flismer)
Kapten Tärnberg	7 163	27 (0,38)	0	17 (63,0)	10 (37,0)
En julotta	4 210	19 (0,45)	4 (0,09)	7 (36,8)	12 (63,2)
Käpp-Lena	5 082	15 (0,29)	1 (0,02)	9 (60,0)	6 (40,0)
Trettio-åriga kriget	3 972	3 (0,07)	0	0	3 (100,0)
Sångarlön	2 245	0	–	–	–
Pest	2 872	11 (0,42)	0	11 (100,0)	0
Hela boken	25 544	75 (0,29)	5 (0,02)	44 (58,7)	31 (41,3)

Resultatet av jämförelsen är att finlandismerna i hela boken är 75, dvs. 0,29 % (8,7 finlandismer/3 000 ord). Relationen är ungefär densamma som i af Hällström-Reijonen 2007. Drygt hälften av de egentliga finlandismerna (58,7 %) finns i dialog. Något färre (41,3 %) av de egentliga finlandismerna står i relationen.

Alla noveller utom »Pest» har en anknytning till Finland, och i novellerna »Kapten Tärnberg», »En julotta i barkbrödets Finland» och »Käpp-Lena» har det finska och finländska en rätt framträdande roll. Den finska anknytningen syns i språket i form av finlandismer i dialogen och i form av oegentliga finlandismer i relationen. Dessa verkar vara motiverade av sammanhanget. Något förvånande kan man kanske tycka att det förhållandevis höga antalet finlandismer i novellen »Pest» är (alla dock i dialog, eftersom hela novellen kan räknas som dialog), med tanke på att händelserna inte utspelar sig i Finland och personerna i novellen inte är finländska. Dessa finlandismer verkar vara rätt omedvetna från Tavaststjernas sida. Detsamma gäller finlandismerna som förekommer i relation i de övriga novellerna och som inte är oegentliga finlandismer. Dessa kan anses vara sådana som inte motiveras av att de ska åter spegla de fiktiva personernas finska eller finländska svenska, och inte heller sådana som motiveras av den finländska miljön. Att dessa förekommer kan kanske ses som ett bevis för att Tavaststjerna använde sig av finlandismer utan att veta om det själv och att Bonniers antingen inte noterade dem eller accepterade dem trots att de inte särskilt motiverades av kontexten.

3.2 Kvalitativa jämförelser av olika textversioner

För den kvalitativa analysen har jag jämfört skillnader och likheter mellan olika versioner av novellerna i *Kapten Tärnberg med flera berättelser* (Bonniers 1894). Syftet med mina jämförelser är att på detaljnivå undersöka hur man på förlagen i Sverige och Finland har ställt sig till finländska särdrag i Tavaststjernas texter.

Av de sex novellerna har jag bedömt »Trettio-åriga kriget – och vargarna» samt »Sångarlön» som mindre intressanta i detta sammanhang, eftersom de mig veterligen inte har publicerats i Finland. Inte heller »Kapten Tärnberg» har publicerats i Finland, men eftersom jag har haft tillgång till Tavaststjernas manuskript anser jag novellen vara av intresse. Förutom »Kapten Tärnberg» undersöker jag också novellerna »Käpp-Lena», »Pest» och »En julotta i barkbrödets Finland».

Därtill har jag jämfört två versioner av novellerna »En målares vanskligheter» och »En natt på isen»/»Mot hemmet. Ett halfglömdt julminne» som båda har utkommit såväl i Finland som i Sverige.

Att antalet finlandismer kan avvika från den kvantitativa analysen beror på att jag i denna jämförelse har tagit med alla finlandismer jag har noterat, medan jag i jämförelsen ovan bara har räknat med sådana finlandismer som finns i Bergroths *Finlandssvenska*.²⁸

3.2.1 Kapten Tärnberg

Här jämför jag det handskrivna manuskript av Tavaststjernas novell »Kapten Tärnberg» som finns bevarat på Bonniers arkiv i Stockholm med den version som är tryckt i *Kapten Tärnberg med flera berättelser* (Bonniers 1894).

Tavaststjerna har själv kommenterat språket i novellen i två brev till förläggaren Albert Bonnier:

Som Ni ser har jag i korr. företagit mig ändra Kaptenens »oratio directe» till den mest sårande finsk-svenska dialekt. Detta i den lofliga afsikten att värka komiskt-brutalt och på samma gång naturligt. Jag ville tillika påvisa att jag kan skilja mellan hans busspråk och den bildade svenskan, hvilken jag tänker vi kunna använda i beskrifningarna och i mera hänsynfulla personers tal. Jag hoppas Ni ej blir skrämmd, eller fruktar för man skyller finsk-svenskan på Eder officin? (8.3.1894)

I det andra brevet kan man se Tavaststjernas medvetenhet om den språkliga formen och att han inte accepterar alla ändringar som förlaget har föreslagit.

Ang. de föreslagna ändringarna i »Kapten Tärnberg», så måste väl strunt gillas som surrogat för den kraftigare gödseln, men luskusk är ett så roligt skällsord att jag tycker synd om det skall snöpas. Jag låter det i alla fall stå tills jag får korraturen och ser hvad intryck det gör som tryckt. (25.2.1894)

»Den kraftigare gödsel» som Tavaststjerna nämner i brevet torde åtminstone i några fall avse de svordomar som finns i manuskriptet. Jag har bland annat noterat tre stycken *ta mig fan* som i tryck två gånger har ändrats till en mildare formulering och en gång har fått stå kvar.²⁹

²⁸ Det kan finnas finlandismer som jag inte har noterat, eftersom de inte finns upptagna i språkvårdslitteratur och ordböcker, och i vissa fall kan det vara svårt att veta om en finlandism var en finlandism redan på Tavaststjernas tid. Vissa osäkra fall har utelämnats.

²⁹ »Då ha vi ta mig fan [ändrat till *visst*] varit klasskamrater!» (s. 11/18); »Mera kunde jag ta mig fan inte [ändrat till *kunde jag inte*] höra, för jag blef ond och kände att jag kunde säga [ändrat till *sku komma till att säga*] dem något djäfvulskap.» (s. 27/38); »Men sin skeppsbefälhafvarexamen

Tavaststjerna har använt några talspråkliga drag i manuskriptet (i ett fall, s. 19, har han ändrat ett *skulle* till *sku* i manuskriptet), och några har lagts till i tryck: *är* har rättats till *ä'*, några *skulle* har ändrats till *sku*.

Som framgår av hans brev till Bonnier gör Tavaststjerna en skillnad mellan språket i dialog och relation. Därför har jag i min undersökning också valt att skilja dem åt.

Det förekommer finlandismer även i relationen, i motsats till vad Tavaststjerna skriver till Bonnier. De har inte alltid ändrats i tryck. Det finns tre finlandismer i relationen, *historie*, *behej*, och *att* i satsfläta som har ändrats i trycket, men de oändrade finlandismerna (bl.a. *allt ännu*, *min bravurnummer*, *hemma från Åbo*) är tre gånger fler (10 stycken). En av finlandismerna, *till främmans*, är skriven inom citattecken, och har kanske motiverats på Bonniers av hänvisningen till den finländska landsbygden.

Exempel 1. *till främmans*

Jag hade en tydlig förmimelse af att vara »till främmans» någonstans på landsbygden i Finland och uppträdde som man gör det [struket i tryck] där, utan många ord i början och utan alla vidare förklaringar angående mitt besök. (s. 10 i manuskriptet/s. 16 i tryck)

I både manuskriptet och trycket har jag noterat 19 finlandismer i dialogen. Alla dessa har fått stå oförändrade. Detta gäller också det finlandssvenska skällsordet *luskusk* (se artikeln *lus* i SAOB; bandet tryckt 1941) som Tavaststjerna nämner i sitt brev till Albert Bonnier. Det har enligt Tavaststjernas önskemål fått stå kvar i trycket:

Exempel 2. *luskusk*

Aldrig har jag sett ett sjujäfligare (i tryck ändrat till: *sjudjäfligare*) sällskap af skvallerkäringar och luskuskar än mina kära landsmän. (s. 14–15 i manuskriptet/s. 21–22 i tryck)

En av finlandismerna i dialogen, *hemma från*, förekommer i en replik av en norrman, och verkar inte motiverad av sammanhanget, varför det förvånar att den har fått stå kvar i trycket:

Exempel 3. *hemma från*

Hon var hemma från Åbo och hette Amphitrite. (s. 4/7)

[ändrat till *skeppsbefälhafvare-examen*], den tog han ta mig fan inte i Finland utan i England, och mönstrade sedan på som förste styrman ombord på ett splitternytt [ändrat till *splitter nytt*] stålfartyg, som skulle gå på Ostindien.» (s. 12/19).

Bergroth skriver dock om finlandismen *hemma från*: »Provinsiellt – ehuru icke okänt i Sverige, särskilt södra Sverige – är uttrycket 'vara *hemma från* en ort'.» (Bergroth 1917 s. 152.)

I dialogen finns det en fras på ren finska, som är oändrad i trycket:

Exempel 4. *ympäri käydään, yhteen tullaan* övers. här närmast 'Tänk vad världen ändå är liten!'

»Ja ja... ympäri käydään, yhteen tullaan!» citerade jag ett finskt ordstäf. (s. 12/18)

Några oegentliga finlandismer har jag inte noterat i »Kapten Tärnberg».

Språket och språkanvändningen kommenteras på några ställen i novellen. Även kapten Tärnbergs språk blir kommenterat:

Exempel 5. *på finsk dialekt*

»Nej, nog är det mera sällsynt,» sade kaptenen på äkta finsk dialekt (i tryck ändrat till: *på lika äkta finsk dialekt som nyss*). (s. 9/15)

Formuleringen *nog är det mera sällsynt* (se Bergroth 1917 s. 260–261) är alltså medvetet finlandssvensk. Däremot har *på äkta finsk dialekt* ändrats till *på lika äkta dialekt som nyss*, vilket anspelar på – och inför den sverigesvenske läsaren kanske ursäktar – tidigare finländska formuleringar hos kaptenen.

»Kapten Tärnberg» är en novell där Tavaststjerna visar på rätt hög språklig medvetenhet i dialogen. Förlagets behandling av språket i både dialogen och relationen visar på en tillåtande syn på finlandismer och t.o.m. ren finska.

3.2.2 En julotta i barkbrödets Finland

Jag har hittat tre tryckta versioner och en otryckt version av novellen »En julotta i barkbrödets Finland». Den förmodligen första tryckta versionen finns i tidskriften *Julrosor* (E. Bojesen, Köpenhamn 1893), den andra i *Hufvudstadsbladet* 24.12.1893, som verkar ha utgått från texten i *Julrosor*. Den tredje tryckta versionen ingår i Bonniersutgåvan av *Kapten Tärnberg*. Dessutom finns det ett korrektur på Bonniers förlagsarkiv, som verkar vara utgångspunkt för novellen i *Kapten Tärnberg*. Intressant är att korrekturet rent tekniskt (spaltbredd, typsnitt o.d.) är mycket likt *Julrosor*, men att det ändå finns skillnader som tyder på att det inte har framställts för den publikationen. Som första version hade *Julrosor* varit en lockande jämförelse men den är alltså inte tryckt i Finland. Hade Hbl:s version kommit först, så skulle den tydligt ha visat om finlandismer som accepterades i Finland också godtogs i Sverige. Däremot kan man ju se vilka finlandismer som får stå kvar i version efter version.

Jag har noterat 15 egentliga finlandismer i relationen. Av dem har två finlandismer (*skafvar* 'skafver' och *för* 'bär') ändrats på Bonniers:

Exempel 6. *för*

Ändtligen är Antti färdig med sina skidor, för dem ut i farstun, kommer igen och ber hustrun kort om att ställa i ordning deras största och vitaste mjölsäck. (Julrosor sp. 3, Hbl sp. 6)

Ändtligen är Antti färdig med sina skidor, för [ändrat i korrekturet till *han bär*] dem ut i förstun [ändrat till farstun], kommer igen och ber hustrun kort om att ställa i ordning deras största och vitaste mjölsäck. (Bonniers korrektur s. 3)

Ändtligen är Antti färdig med sina skidor, han bär dem ut i farstun, kommer igen och ber hustrun kort om att ställa i ordning deras största och vitaste mjölsäck. (*Kapten Tärnberg* s. 57–58)

Skriftskoletiden har på Bonniers ändrats till *skriftskoletiden*, men eftersom bara formen är ändrad räknar jag det som en oändrad finlandism.

I dialogen har jag noterat nio finlandismer, varav *ren* 'än' två gånger har ändrats:

Exempel 7. *ren*

Antti, Antti! – Kommer du inte ren? ... – kommer inte ren! ger ekot från tallungen hånfullt till svar. (Julrosor, spalt 5, Hbl spalt 13)

Antti, Antti! – Kommer du inte ren? ... – kommer inte ren [ändrat till *än*]! ger ekot från tallungen hånfullt till svar. (Bonniers korrektur s. 6)

»Antti, Antti! – Kommer du inte än?» ... »kommer inte än!» ger ekot från tallungen hånfullt till svar. (*Kapten Tärnberg* s. 69)

Resten av finlandismerna i dialogen har fått stå kvar i alla versioner (*gå af med mindre* 'gå av för mindre', *nog – ju* (2 ggr), *inte – ju*, *höstvintern* 'senhösten', *i dag morse* 'i morse' *täckas* 'inte skämmas').

De oegentliga finlandismerna är totalt fyra till antalet, *pörte* (3 ggr) och *nybyggarpörte*; alla förekommer i relationen. De har troligen ansetts viktiga för beskrivningen av den finska miljö handlingen utspelar sig i och har fått stå kvar i alla textversioner.

De flesta finlandismerna i novellen har fått stå kvar i alla versioner av texten. Det fåtal som redigerats bort kan tyda på att Bonniers i egenskap av bokförlag var aningen strängare med språkgranskningen än tidskrifts- och tidningsutgivare. Denna undersökning visar dock att många finlandismer ändå godtogs i Sverige eftersom de aldrig redigerades bort.

3.2.3 Käpp-Lena

Novellen »Käpp-Lena» publicerades både av Bonniers i *Kapten Tärnberg med flera berättelser* och anonymt i *Aprilalbum. Ett dussin berättelser och en* (Söderströms 1893). I Bonniers arkiv finns ett rättat korrektur som är en kopia av versionen i *Aprilalbum*.

Jag har noterat nio egentliga finlandismer i relationen, men bara tre av dem har ändrats på Bonniers (*att* i satsfläta, *stallsvägg* 'stallvägg' och *länehäkte* 'länshäkte').

I dialogen finns tio finlandismer, men bara en, *annars bara*, har strukits över i korrekturet och utelämnats i *Kapten Tärnberg*:

Exempel 8. *annars bara* 'utan särskild orsak'

- Sätt dig upp i kärran, så får du följa med mig! gentog hon.
- Hvarför ... de-et? sade Spets förundrad.
- Annars bara! För att du inte skall bli ihjälslagen och kasta bort dina pengar. (*Aprilalbum* s. 25)

»För att du inte skall bli ihjälslagen och kasta bort dina pengar.» (*Kapten Tärnberg* s. 92)

Den enda oegentliga finlandismen i Käpp-Lena, *verst*, har fått stå orörd i *Kapten Tärnberg*.

Bonniers redigering av novellen kan ses som rätt tillåtande med avseende på finlandismer.

3.2.4 Pest

Novellen »Pest» publicerades i Hufvudstadsbladet (22.10.1893) och i *Kapten Tärnberg med flera berättelser*. Jag har noterat 13 finlandismer i den version som trycktes i Hbl. Eftersom nästan hela berättelsen kan räknas som dialog (se ovan avsnitt 3.1) är det i sådan som alla finlandismer förekommer. De fyller dock ingen uppenbar funktion eftersom personerna i novellen inte har någon finländsk anknytning. Finlandismerna i dialogen är alltså förmodligen helt omedvetna från Tavaststjernas sida. Av finlandismerna i »Pest» har bara två ändrats på Bonniers: *en kvart timmes tid* har ändrats till *en kvarts timmes tid* och *kort om godt* har ändrats till *kort och godt*.

Det mest påfallande är likheterna mellan de två versionerna. Hela elva finlandismer har fått stå kvar efter Bonniers språkgranskning: *stupa i slag*, *historie*, *hemma från Hamburg* (2 ggr), *fri* 'fri från', *efter* 'eftersom', *misstänkligt*

'misstänkt', *afsigkommen* 'försvagad med avseende på själsförmögenheterna', *allt ännu, rumarrest, skräm* 'rädd'.

3.2.5 En målares vanskligheter

Novellen »En målares vanskligheter» finns tryckt i tidskriften Svea (Bonniers 1888) och i novellsamlingen *I förbindelser* (Werner Söderström 1888). Dessutom är ett manuskript bevarat på Bonniers arkiv. Detaljer i de olika versionerna tyder på att både Bonniers och Söderström har utgått från manuskriptet och det gör det möjligt att jämföra vad man har gjort i Sverige och i Finland med samma text. Man kunde tänka sig att det på Bonniers gjordes fler ändringar än på Söderström, men så är det inte; tvärtom verkar ändringarna (alla ändringar, inte bara finlandismer) i förhållande till manuskriptet vara fler i *I förbindelser*. Versionen i Svea är trognare manuskriptet, och följer i högre grad Tavaststjernas stavning.

I manuskriptet möter fem finlandismer i relationen. Av dem har en (*stickmörker*) fått stå kvar i både Svea och *I förbindelser*, och tre har ändrats i Svea (*fem aln – fem alnar, historie – historia, jämt så mycket – så mycket*) och tre i *I förbindelser* (*hela hopen glad – en hel del glad, fem aln – fem alnar, historie – historia*).

Exempel 9. *jämt så mycket*

Det blef mycket skämtadt den qvällen och min lilla hustru förstod jämt så mycket danska att hon kunde gissa hvarom skämtet spann sig. (manuskriptet s. 11, *I förbindelser* s. 137)

Det blef mycket skämtadt den qvällen och min lilla hustru förstod så mycket danska att hon kunde gissa hvarom skämtet spann sig. (Svea s. 219)

Ändringen av *hela hopen glad till en hel del glad* var rätt misslyckad eftersom den knappast heller var gångbar i Sverige:

Exempel 10. *hela hopen glad*

Min lilla hustru var hela hopen glad öfver att komma hem igen och ville ogerna att vi stannade på vägen. (manuskriptet s. 8, Svea s. 218)

Min lilla hustru var en hel del glad öfver att komma hem igen och ville ogerna att vi stannade på vägen. (*I förbindelser* s. 135)

Dessutom finns det i relationen ett exempel på en genitivfras som likaväl som finlandism kunde anses vara en danism:

Exempel 11. *Klampenborg station*

Ändtligen slog befrielsens timme vid Klampenborg station. (manuskriptet s. 17)

Ändtligen slog befrielsens timme vid Klampenborgs station. (Svea s. 17, *I förbindelser* s. 142)

I dialogen har jag noterat två finlandismer (*grin* 'skratt', *grina* 'skratta'), båda oändrade i de tryckta versionerna.³⁰ I en replik har jag dessutom hittat något som jag tolkar som en danism, *sådan en*, som har ändrats i de båda tryckta versionerna. Det bör påpekas att repliken uttalas av en dansk.

Exempel 12. *sådan en*

Åh, – det måtte vara härligt för sådan en ung, oskyldig hustru att ha en slik ögontjenare till man! (manuskriptet s. 18)

Åh, – det måtte vara härligt för en sådan ung, oskyldig hustru att ha en slik ögontjenare till man! (Svea s. 223, *I förbindelser* s. 143)

Det finns inga oegentliga finlandismer i denna novell.

En gång hänvisar författaren till huvudpersonens nationalitet, *sin finnpojke*, vilket i Svea har ändrats till *sin fina pojke* (men inte i *I förbindelser*). Detta kan dock bero på att *finnpojke* är rätt otydligt skrivet i manuskriptet.

Exempel 13. *finnpojke*

Hade hon då alls ingen [biljett] fått för att följa sin finnpojke till Paris? (manuskriptet s. 7, *I förbindelser* s. 135)

Hade hon då alls ingen fått för att följa sin fina pojke till Paris? (Svea s. 217)

I ett fall hänvisar Tavaststjerna till huvudpersonens språk:

Exempel 14. *finsk-svenska*

Jag hade den tiden en oskyldig böjelse för entusiasm, och jag lät min finsk-svenska flöda för Sundets skönhet, qvällens skymmande skuggor, vännernas trofasta handslag och – Johanne. (manuskriptet s. 4, Svea s. 215, *I förbindelser* s. 132)

Även om ändringarna sammanlagt är fler i *I förbindelser* än i Svea, gäller det inte finlandismerna. Man har strukit lika många finlandismer på både Werner Söderström och Bonniers.

³⁰ Bergroth (1917 s. 237) skriver att *grina* 'skratta' förutom i finlandssvenskan också används i sydsvenskan.

3.2.6 Mot hemmet

Berättelsen »Mot hemmet. Ett halfglömdt julminne» publicerades i Hufvudstadsbladet som särtryck år 1892 (tryckt i tidningen som följetong 24.3–7.4.1892). Den ingick också i *Unga år* (Wentzel Hagelstam, 1892) och i *Lille Karl* med titeln »En natt på isen» (C & E Gernandts Förlags-Aktiebolag, 1897). De olika versionerna skiljer sig från varandra i fråga om detaljer och vissa tillägg, men är i det stora hela rätt lika. »Mot hemmet» är berättad i jag-form både i särtrycket och i *Unga år* medan huvudpersonen i *Lille Karl* heter Karl.³¹ Hbl:s version trycktes före *Unga år*³² och det kan man också se av ändringarna i novellen. Av dessa ändringar att döma verkar det som om också Gernandts förlag har utgått från den version som trycktes i *Unga år*.

Jag har noterat 20 rätt klara fall av finlandismer i relationen. Av dem förekommer åtta i alla versioner: *betygutdelning*, *barmficka*, *på lägsta klassen*, *på samma klass*, *forkarl*, *vägskillnad*, *hellre tvärtom*, *åka in* 'falla i vattnet'. Det finns fyra finlandismer i Hbl som har ändrats till något annat i både *Unga år* och *Lille Karl*: *snorkilling* – *pojkvasker*, *efter* 'eftersom' – *när*, *resonerlig* – *resonlig*, *ute från släden* – *ute ur släden*. I fyra fall har finlandismen strukits bara i *Lille Karl* men har fått stå kvar i de andra versionerna: *skrinnskor* – *skridskor*, [solen] *dalade i staden* – *sjönk ner i staden*, *kylan från min våta fot* – *kylan i hans våta fot*, *nog annars* – *annars*.

En trolig finlandism, *lossade* 'lossnade', har ändrats till *lossnade* i *Unga år*, men står oändrad i *Lille Karl*.

Det finns tre finlandismer som har tillkommit i *Unga år*: *läsa* 'låsa', *gå ihop med* 'försöka övertala', *förargas åt*, och som har fått stå kvar i *Lille Karl*.

Det finns sex finlandismer som förekommer i dialogen i denna novell. En av dem har ändrats i *Lille Karl*:

Exempel 15. *ja nå*

– Ja nå, – gå nu och se efter, så skall jag skrika. (Hbl s. 19, *Unga år* s. 107)

»Nå ja, – gå nu och sök reda på någon, så skall jag skrika.» (*Lille Karl* s. 188)

Några sidor senare har *ja nå* i en motsvarande replik fått stå kvar i *Lille Karl*:

Exempel 16. *ja nå*

– Ja nå, sade Matti, det är alldeles som herrn vill. (Hbl s. 23, *Unga år* s. 115, *Lille Karl* s. 195)

³¹ Jag har i af Hällström-Reijonen 2007 gjort en jämförelse mellan versionen i *Unga år* och i *Lille Karl*, men här tillkommer Hufvudstadsbladets särtryck.

³² *Unga år* utkom i september 1892 (Wentzel Hagelstams förlag 2003 s. 45).

I novellen finns det ytterligare fyra finlandismer i dialogen som har fått stå kvar i alla versioner (*styfva upp*, *nå*, icke-temporalt *nu* och *alldeles* 'precis'). Det icke-temporala *nu* kan dock ha tolkats som ett temporalt *nu* av redaktörerna, vilket kan vara en förklaring, om än inte alldeles övertygande, till varför det inte har strukits.

Exempel 17. icke-temporalt *nu*

– Nå, det beror nu alldeles på herrn. (Hbl s. 23, *Unga år* s. 115, *Lille Karl* s. 195).

I »Mot hemmet» finns inga oegentliga finlandismer.

Sammantaget har jag alltså noterat 17 finlandismer i relationen i Hbl, 15 i *Unga år* och 12 i *Lille Karl*. I dialogen finns det sex finlandismer i både Hbl och *Unga år*, fem i *Lille Karl*. Skillnaden både i dialogen och i relationen är enligt min mening rätt liten. Hela denna undersökning visar på en ganska liberal inställning till finlandismer på Gernandts förlag.

Att Wentzel Hagelstams förlag har ändrat fem finlandismer, men lagt till tre, visar att viljan att undvika finlandismer fanns hos förlaget, vilket också bekräffas av Wentzel Hagelstams brev till Tavaststjerna den 22.5.1892 (se avsnitt 3), men att kunskaperna inte riktigt räckte till.

3.3 Sammanfattning

I en tidigare artikel (af Hällström-Reijonen 2007) har jag jämfört två av Tavaststjernas noveller publicerade i olika sammanhang: »På sjuklägret» och »En natt på isen» tryckta i *Lille Karl* och *Unga år*. (I *Unga år* med titlarna »På sjuklägret. En feberhistoria» respektive »Mot hemmet. Ett halfglömdt julminne».) I min undersökning kunde jag se att några finlandismer hade strukits i *Lille Karl*, men att några fick stå kvar och att några tillkommit, vilket jag tolkade som ett bevis på att det sverigesvenska förlagsargumentet saknade grund i fråga om Tavaststjernas böcker.

I denna studie har jag gjort en motsvarande jämförelse, men av ett större material. Jag tycker mig kunna se att man på de sverigesvenska förlagen var förhållandevis liberal till finländska särdrag.³³ Novellen »Kapten Tärnberg» visar att motiverade finlandismer kunde accepteras i tryck, men att också finlandismer som inte direkt kunde motiveras av sammanhanget fick stå kvar. Under-

³³ Detta resultat får stöd av Nordman (1981 s. 256) som skriver att finlandismerna i Jarl Hemmers *En man och hans samvete* (1931) endast i enstaka fall har bytts ut mot rikssvenska motsvarigheter på Bonniers.

sökningen av »En julotta i barkbrödets Finland» visar att de flesta finlandis-
merna har fått vara kvar i alla versioner av novellen, och att många finlandis-
mer sålunda kunde godtas i Sverige. Man kan kanske se att Bonniers som
bokförlag var aningen strängare än som tidnings- och tidskriftsutgivare. Redi-
geringen av både »Käpp-Lena» och »Pest» verkar ha varit rätt liberal i fråga
om finlandismer. Jämförelsen av de olika versionerna av »Mot hemmet» visar
på en rätt liberal inställning även hos Gernandts förlag i Stockholm. Det verkar
också som om Wentzel Hagelstams förlag hade en klar vilja att redigera bort
finlandismer, men något bristfällig förmåga att göra det i praktiken. I novellen
»En målares vanskligheter» har Werner Söderströms förlag varit mer nitiskt i
sin redigering än tidskriften Svea (Bonniers), men båda utgivarna har strukit
lika många finlandismer. Werner Söderströms förlag gjorde flera ändringar i
manuskriptet till novellen »En målares vanskligheter» än vad tidskriften Svea
gjorde. Detta visar att Werner Söderströms hade ett intresse att förbättra språ-
ket i sina verk, men kanske också att redigeringen av en tidskrift (Svea) var
mindre grundlig än redigeringen av en bok. Min uppfattning är också att Huf-
vudstadsbladet förmodligen inte lagt alltför mycket tid på redigeringen av Ta-
vaststjernas noveller.

Inställningen till finlandismer i relationen verkar ha varit något mindre tilllå-
tande än till finlandismer i dialogen. Detta överensstämmer med Tavaststjernas
egna intentioner, sådana de framgår av brevet till Albert Bonnier 8.3.1893 (se
avsnitt 3.2.1). De oegentliga finlandismerna har alla fått stå kvar.

Min fördjupade undersökning av Tavaststjernas noveller visar att det sverig-
svenska förlagsargumentet inte var stadigt förankrat i verkligheten. Min
slutsats är att även om en del finlandismer har redigerats bort när de olika tex-
terna har givits ut i Sverige, så är det ändå många finlandismer som har fått stå
kvar. Detta tyder på att man på de sverigesvenska förlagen hade en förhållan-
devis liberal inställning till dessa konstruktioner.

4. Avslutning

Jag har här visat på det sverigesvenska förlagsargumentets genomslagskraft
under ett och ett halvt sekel. Jag har noterat att det finns olika sätt att se på ar-
gumentet, och att det också förekommer motargument, men främst att medvet-
enheten eller kännedomen om detta argument är stark bland finlandssvenskar.

Jag har också visat att förlagen i Sverige inte var särskilt stränga i fråga om

finlandismer i Tavaststjernas verk, det vill säga att argumentet inte utan vidare kan anses vara viktigt vid redigeringen av Karl A. Tavaststjernas verk. Detta kanske förvånar med tanke på att han har ansetts representera en svenska med många finländska särdrag, och både under hans levnadstid och långt efter hans död har man förknippat honom med en svag språkkänsla. Med jämna mellanrum och sent som i slutet av 1980-talet har han använts som varnande exempel i argumentationen.

Det verkar som om 1950-talet innebar något slags brytningstid i fråga om synen på språkvården och den skönlitterära finlandssvenskan. Då började man kritisera Bergroth och hans efterföljare för att ha haft en hämmande inverkan på den finlandssvenska litteraturen. Från den tiden kan man också notera en friare syn på det skönlitterära språket; både offensiva och isolationistiska åsikter träder fram.

För dagens finlandssvenska språkvårdare och aktörer inom förlagsbranschen är det viktigt att känna till praktiken bakom argumentationen, och därför vore det klokt att granska verkligheten bakom ideologin också på andra plan än vad jag har gjort. Exempelvis kunde en undersökning av flera författares verk representerande hela 1900-talet, vuxen- och barnlitteratur, facklitteratur och översättningar, gagna självkännedomen inom förlagsbranschen och språkvården.

Min personliga åsikt är att det ligger ett uns av sanning i det sverigesvenska förlagsargumentet. Man måste naturligtvis vara språkligt medveten när man skriver och ger ut böcker. Använder man finländska särdrag i språket borde man enligt mitt förmenande göra det med öppna ögon och gärna kunna motivera det vid behov. Eller som Kjell Westö (2005 s. 15) har formulerat det: »När jag talar om vikten av språkligt egensinne talar jag om ett egensinne som bygger på studier och kunskap, inte på någon »couldn't care less«-attityd.» Där- emot tycker jag att den vikt som tillmätts argumentet i diskussionen om den finlandssvenska skönlitteraturen har varit orimligt stor.

Källor och litteratur

Tryckt material

Tavaststjerna, K.A., 1888: *I förbindelser*, Werner Söderström, Borgå.

Tavaststjerna, K.A., 1888: *En målares vanskligheter*. I: Svea, Albert Bonniers förlag, Stockholm.

Tavaststjerna, K.A., 1892: *Mot hemmet. Ett halfglömdt julminne*, Hufvudstadsbladets tryckeri, Helsingfors.

Tavaststjerna, K.A., 1892: *Unga år*, Wentzel Hagelstam, Fredrikshamn.

- Tavaststjerna, K.A., 1893: Pest. I: Hufvudstadsbladet 22.10.1893.
Tavaststjerna, K.A., 1893: En julotta i barkbrödets Finland. I: Julrosor, E. Bojesen, Köpenhamn.
Tavaststjerna, K.A., 1893: En julotta i barkbrödets Finland. I: Hufvudstadsbladet 24.12.1893.
Tavaststjerna, K.A., 1894: *Kapten Tärnberg med flera berättelser*, Albert Bonniers förlag, Stockholm.
Tavaststjerna, K.A., 1897: *Lille Karl*, C & E. Gernandts Förlags-Aktiebolag, Stockholm.
Aprilalbum. Ett dussin berättelser och en. Söderström & Co, Helsingfors, 1893.

Otryckt material

- Tavaststjerna, K.A.: Kapten Tärnberg, handskrivet manuskript, Bonniers förlagsarkiv.
Tavaststjerna, K.A.: En julotta i barkbrödets Finland, korrektur, Bonniers förlagsarkiv.
Tavaststjerna, K.A.: Käpp-Lena, korrektur, Bonniers förlagsarkiv.
Tavaststjerna, K.A.: En målares vanskligheter, handskrivet manuskript, Bonniers förlagsarkiv.

Excerperat tidningsmaterial

Abl – Arbetarbladet	NA – Nya Argus
AoB – Allt om Böcker	N.Pr. – Nya Pressen
Bbl – Borgåbladet	Nyl. – Nyland
Bibl. – Biblioteksbladet	NyT – Ny Tid
BjT – Björneborgs tidning	Stbl – Studentbladet
BLM – Bonniers litterära magasin	Svb. – Svenskbygden
DN – Dagens nyheter	SvD – Svenska Dagbladet
Gr. – Granskaren	Svensk Läraretidning
Hbl – Hufvudstadsbladet	Vbl – Vasabladet
HeSa – Helsingin Sanomat	VibN – Viborgs Nyheter
Horisont	Vikingen
JT – Jakobstads tidning	ÅU – Åbo Underrättelser
KN – Kotka Nyheter	ÖN – Östra Nyland
LF – Landsbygdens folk	

Brev och korrespondens

- Helsingfors universitetsbibliotek: Karl A. Tavaststjernas arkiv, 233.1*
Brev från Wentzel Hagelstam till K.A. Tavaststjerna 19.4.1892, 22.5.1892.
Brev från Albert Bonnier till K.A. Tavaststjerna 24.8.1893.
Helsingfors universitetsbibliotek: Jac. Ahrenbergs arkiv SLSA, 294.1
Brev från Ruben G:son Berg till Jac. Ahrenberg 12.2.1901.
Svenska litteratursällskapet i Finland, SLSA 996: Hf2 Korrespondens mellan Söderströms och K.A.Tavaststjerna
Brev från K.A. Tavaststjerna till Werner Söderström 5.9.1885, 29.10.1885, 5.1.1887.

Bonniers förlagsarkiv:

Brev från K.A. Tavaststjerna till Albert Bonnier 25.2.1894, 8.3.1894.

Övrig kommunikation:

Scriptum, Gustav Lawast (e-brev till C. af Hällström-Reijonen, 23.3.2006).

Fontana Media, May Wikström (e-brev till C. af Hällström-Reijonen, 22.3.2006).

Sahlgrens förlag, Brita Högnäs-Sahlgren (brev till C. af Hällström-Reijonen, 3.4.2006).

Bonniers, Ingemar Nilsson (e-brev till C. af Hällström-Reijonen, 24.3.2006).

Norstedts, Stephen Farran-Lee (telefonsamtal med C. af Hällström-Reijonen 22.3.2006).

Litteratur

Aho, Juhani, 1898: Suomalaisten alkuteosten ruotsintamisesta. Ehdotus Ruotsalaisen Kirjallisuuden Seuralle. I: Valvoja, Helsinki. S. 73–77.

Allén, Sture, 1979: Om språkvårdens principer. I: Språk i Norden 1979. S. 5–16.

Andersson, Erik, 1996: Idealism och realism i finlandssvenskt litteraturspråk. I: Språk i Norden 1996. S. 44–58.

Andersson, Erik, 2000: Språkvård genom litteratur. I: Finlands svenska litteraturhistoria II, utg. Clas Zilliacus. Helsingfors & Stockholm. S. 21–22.

Andersson, Erik & Mikael Reuter, 1997: Finlandssvensk språkvård som minoritetsstrategi. I: Språk i Norden 1997. S. 78–92.

Bergroth, Hugo, 1915: Våra provinsialismer. (Frågor för dagen III. Skrifter utgivna på Holger Schildts förlag III.) Helsingfors.

Bergroth, Hugo, 1917: Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift. Helsingfors.

Freudenthal, Axel Olof, 1868: Om svensk språkkunskap. Särdeles med afseende på Finland. I: Album utgifvet af Nyländingar IV. Helsingfors. S. 166–184.

Holmqvist, Bengt, 1951: Modern finlandssvensk litteratur. Helsingfors.

af Hällström-Reijonen, Charlotta, 2005: »För den heliga svenskans skull» – redigeringen av Tavaststjernas Lille Karl. I: Folkmålsstudier 44. S. 11–87.

af Hällström-Reijonen, Charlotta, 2006: I yrande vals och taktfull mazurka – gungande språk hos Karl August Tavaststjerna. I: Vårt bästa arv. Festskrift till Marika Tandefelt den 21 december 2006. (Ekonomi och samhälle. Skrifter utgivna av Svenska handelshögskolan 165.) Helsingfors. S. 134–140.

af Hällström-Reijonen, Charlotta, 2007: Är vi rädda för finlandismer i onödan? Om språkvård, svenska förlag och Tavaststjerna. I: Studier i svensk språkhistoria 9. Det moderna genombrottet – också en språkfråga?, red. av Lars Wollin, Anna Saarikka & Ulla Stroh-Wollin. (Skrifter från Svenska institutionen vid Åbo Akademi 5/2007.) Åbo. S. 112–118.

Laurén, Christer, 1985: Normer för finlandssvenskan. Från Freudenthal till 1970-tal. Helsingfors.

Lilius, Pirkko, 1989: Om språkval i den finlandssvenska litteraturen. I: Folkmålsstudier 32. S. 111–128.

Liljestrand, Birger, 1985: Juttu och sammetsfarmare. Notiser om finlandssvenskt tidningsspråk. Nordsvenska. (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet 1.) Umeå.

- Lille, Axel, 1993 [1921]: Nyländska avdelningen och språkfrågan under 1890-talet. I: Stark ström med egna vågor går genom hafvet. Nylands nations historia 1643–1993, red. av Joakim Hansson & Lars-Folke Landgrén. Helsingfors. S. 205–210.
- Lindqvist, Marit, 2004: »Språk får inte bli en sanitetsteknisk fråga» – om språkgranskning av finlandssvensk skönlitteratur. I: Språkbruk 3:2004. S. 12–15.
- Lindström, Karl, 1888: Huru bör undervisningen i modersmålet förhålla sig gent emot de afvikelser från riksspråket, hvilka kunna uppvisas i den finländska svenskan? I: Tidskrift utgifven af Pedagogiska föreningen i Finland XXV. S. 167–176.
- Loman, Bengt, 1980: Om språkformen i Jac. Ahrenbergs »Samlade berättelser». I: Festskrift till Carl-Eric Thors 8.6.1980, red. Olav Ahlbäck, Lars Huldén & Kurt Zilliacus. (Studier i Nordisk filologi 62.) Helsingfors. S. 177–192.
- Loman, Bengt, 1982: Idéer och motiveringar i nordisk språkplanering under de senaste hundra åren. I: Språk i Norden 1982. S. 45–76.
- Lönnqvist, Bo, 1984: Finlandssvenskan ur kognitiv antropologisk aspekt. I: Festskrift till Åke Granlund 28.4.1984. (Studier i nordisk filologi 65.) Helsingfors. S. 157–168.
- Lönnqvist, Bo, 2001: Retoriken i den etniska mobiliseringen. I: Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist, Yrsa Lindqvist: Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturalanalytiskt perspektiv. (Folklivsstudier XXI utgivna genom Folkkultursarkivet.) Helsingfors. S. 16–25.
- Melin-Köpilä, Christina, 1996: Om normer och normkonflikter i finlandssvenskan. Språkliga studier med utgångspunkt i nutida elevtexter. (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 41.) Uppsala.
- Molde, Bertil, 1966: Tidningarnas och bokförlagens dirigerings av språket. I: Språkvård 2/1966. S. 10–14.
- Mörne, Arvid, 1993 [1927]: Axel Olof Freudenthal och språkfrågan inom Nyländska Avdelningen. I: Stark ström med egna vågor går genom hafvet. Nylands nations historia 1643–1993, red. av Joakim Hansson & Lars-Folke Landgrén. Helsingfors. S. 205–210.
- Mörner, Birger, 1925: Ur mitt irrande liv. Stockholm.
- Nordman, Marianne, 1981: Stil och struktur i Jarl Hemmans En man och hans samvete. (Meddelanden från Stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut.) Åbo.
- Pedersen, Arne Toftgaard, 2002: Det marginaliserade gennembrud. Tre moderne svensksprogede romaner fra 1880ernes Finland. Åbo.
- Reuter, Mikael, 1987: Skönlitteratur och språkvård. I: Språkbruk 2/1987. S. 3.
- Reuter, Mikael, 1997: Hur annorlunda är finlandssvenskan? I: Svenskan i Finland 4, red. av Saara Haapamäki. (Skrifter från svenska institutionen vid Åbo Akademi 3/1997.) Åbo. S. 169–179.
- Rubenson, Olof, 1987: Finländska inslag i finlandssvensk skönlitteratur. I: Språkbruk 2/1987. S. 7–15.
- SAOB = Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. 1–. Lund 1898–. Tillgänglig genom <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.
- Saxén, Ralf, 1904: Finländsk svenska. I: Finsk tidskrift 56. S. 299–314.
- Saxén, Ralf, 1918: Vår finländska svenska. I: Tidskrift utgiven av Pedagogiska föreningen i Finland 1918. Helsingfors. S. 71–95.

- Sjögren, Peter, 1998: Finlandssvensk litteratur: En förlagspolitisk fråga. I: *Folkmålsstudier* 38. S. 111–120.
- Solstrand-Pipping, Helena, 1987: Om språkgranskning av skönlitterär prosa. I: *Språkbruk* 2/1987. S. 4–6.
- Spectator [signatur för Emil Nestor Setälä], 1898: Kirje Helsingistä. Suomen ruotsi ja Ruotsin ruotsi. – Yliopiston kielikokeet. I: Valvoja, Helsinki. S. 164–168.
- Steinby, Torsten, 1985: Carl Gustaf Estlanders festtal i Svenska litteratursällskapet. I: *Historiska och litteraturhistoriska studier* 60. Helsingfors. S. 351–364.
- Sundström, Mats-Peter, 1983: Studier i K A Tavaststjernas syntax. Opublicerad licentiatavhandling, Åbo Akademi.
- Tandefelt, Marika, 2003: Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland. Forskningscentralen för de inhemska språken, Helsingfors.
- Tavaststjerna, Karl A., 1924: Band X, Anonymt och efterskörd, Helsingfors.
- Teleman, Ulf, 2003: Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 87.) Stockholm.
- Wentzel Hagelstams förlag 1891–1903. Ett hundraårsminne. (Sällskapet bokvännerna i Finland.) Ekenäs 2003.
- Westö, Kjell, 2005: Vi måste vara egensinniga, bråkiga och öppna! I: *Språkbruk* 1/2005. S. 13–15.
- von Willebrand, R. F., 1903: Våra böcker och vårt språk. I: *Finsk tidskrift* I. S. 451–461.
- Villstrand, Nils Erik, 2001: Språket långt – finlandssvenskheten kort. I: *Finsk Tidskrift* 1–2. S. 8–20.
- Örnkloo, Ulf, 1998: Några provokationer. I: *Folkmålsstudier* 38. Helsingfors. S. 121–123.